

๗๖ ปี วันสันติภาพไทย

๘ ทศวรรษ
“พระเจ้าช้างเผือก”
สารสันติภาพ
เหนือกาลเวลา

๗๖

กษิติศ อนันทนารถ (บรรณาธิการ)

๘ ทศวรรษ
“พระเจ้าช่างเพื่อก”
สารสันติภาพเหนือกาลเวลา

๗๖ ปี วันสันติภาพไทย:

๘ ทศวรรษ “พระเจ้าช้างเผือก” สารสันติภาพเหนือกาลเวลา

ISBN 978-616-488-202-7

พิมพ์ครั้งแรก: ๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๔

จำนวน: ๕๐๐ เล่ม

ที่ปรึกษา: เกศินี วิฑูรชาติ, สุรัตน์ ธีรพินิจกุล

บรรณาธิการ: กษิดิศ อนันตนาถ

จัดรูปเล่ม: นริศรา สายสงวนสัตย์

ออกแบบปก: พรเฉลิม รัตนไตรภาพ

ตรวจทาน: ภารวี ชิวพันธุศรี

• ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

๗๖ ปี วันสันติภาพไทย: ๘ ทศวรรษ “พระเจ้าช้างเผือก” สารสันติภาพเหนือกาลเวลา. --

กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๔.

๑๐๔ หน้า.

๑. ไทย -- ประวัติศาสตร์. ๒. สันติภาพ. ๓. เสรีไทย. I. ขาญวิทย์ เกษตรศิริ. II. ชื่อเรื่อง.

๙๕๙.๓

ISBN 978-616-488-202-7

จัดพิมพ์โดย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๒ ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

www.tu.ac.th

พิมพ์ที่: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๙๙ หมู่ ๑๘ ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง

จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๒๑

www.thammasatprintinghouse.com

๗๖ ปี วันสันติภาพไทย
๘ ทศวรรษ
“พระเจ้าช้างเผือก”
สารสันติภาพเหนือกาลเวลา

กษิดิศ อนันตนาธร
บรรณาธิการ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในวาระ ๗๖ ปี วันสันติภาพไทย
๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๔

สารบัญ

คำนำ	๖
รองศาสตราจารย์ เกศินี วิฑูรชาติ	
บทบรรณาธิการ	๘
กษิติศ อนันทนาร	
๘ ทศวสส “พระเจ้าช้างเผือก”	
๘๐ ปี “พระเจ้าช้างเผือก” สารสันติภาพเหนือกาลเวลา	๑๓
และเรื่องราวที่ยังรอการปะติดปะต่อให้สมบูรณ์	
เมธากุล ชำนาญ	
แกะรอย “พระเจ้าช้างเผือก”	๒๓
ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ	
ศาสตร์พระเจ้าจักรา กับสารที่ “พระเจ้าช้างเผือก” สื่อ	๓๙
กษิติศ อนันทนาร	
ข้อวิจารณ์ถึง “พระเจ้าช้างเผือก” จากต่างประเทศ	๕๓
และปัญญาชนไทยในอดีต	
ก่อ กุฑริตี และ พุทธพงษ์ เจียมรัตต์ญู	
อ่านจดหมายนำฉาย “พระเจ้าช้างเผือก”	๖๓
และบันทึกข้อบกพร่องของภาพยนตร์โดย ปรีดี พนมยงค์	
ขณะลี้ภัยในจีน	
พุทธพงษ์ เจียมรัตต์ญู	

กิจกรรมรำลึก ๗๕ ปี วันสันติภาพไทย

คำกล่าวเปิดงาน

๗๔

พลเอก สุรยุทธ์ จุลานนท์

การปาฐกถาพิเศษ

๘๐

เรื่อง “เอกราชและการประกาศสันติภาพ”

ดร.จริยวัฒน์ สันตะบุตร

คำนำ

เนื่องด้วยการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ ๒๐๑๙ ทำให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไม่อาจจัดกิจกรรมรำลึก ๗๖ ปี วันสันติภาพไทย ได้อย่างเช่นที่เคยดำเนินการมาเป็นประจำทุกปี อย่างไรก็ตาม ก็ดี เพื่อเป็นการรำลึกถึงวีรกรรมของขบวนการเสรีไทย และเผยแพร่เรื่องราวว่าด้วยการรักษาสันติภาพและเอกราชของชาติไทย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จึงจัดให้มีการพิมพ์หนังสือที่ระลึกขึ้นเช่นเดิม

ทั้งนี้ เพราะวันสันติภาพไทย ขบวนการเสรีไทย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เกี่ยวพันกันอย่างแนบแน่นในทางประวัติศาสตร์ เพราะหัวหน้าขบวนการเสรีไทย คือ ผู้ประศาสน์การของมหาวิทยาลัย วิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่งได้ใช้พื้นที่หลายส่วนของมหาวิทยาลัย ในปฏิบัติการสำคัญที่ทำให้ประเทศของเราพ้นจากการเป็นประเทศแพ้ สงคราม เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ ยุติลง ไม่ว่าจะเป็นกองบัญชาการลับ ที่ฝึกพลพรรคเสรีไทย รวมถึงใช้เป็นที่พักกันเกลียดศึกสัมพันธมิตรบางส่วน

การที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จัดงานรำลึกและตีพิมพ์หนังสือ ที่ระลึกเนื่องในวันสันติภาพไทยต่อเนื่องมาทุกปีนั้น ก็เพื่อรำลึกถึงการ ปฏิบัติหน้าที่รับใช้ชาติ การพิทักษ์ปกป้องเอกราชและอธิปไตยของ ขบวนการเสรีไทยในสงครามโลกครั้งที่ ๒ ที่มีท่านผู้ประศาสน์การเป็น หัวหน้า และเพื่อให้ผู้คนร่วมสมัยเห็นถึงความสำคัญของการประกาศ สันติภาพไทย ที่นายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ประกาศเมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๔๘๘ รวมทั้งเพื่อให้เรื่องราวประวัติศาสตร์การเมืองไทยในสมัยนั้นได้รับการ จดจำสืบสานสู่อนุชนต่อไป

คำว่า “สันติภาพ” ไม่ได้หมายถึงเพียง “ช่วงเวลาปลอดจากสงคราม” เท่านั้น หากแต่หมายถึง “สภาพที่คนกลุ่มต่างๆ ในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้ด้วยความสงบสุข” ด้วยเช่นกัน ในสังคมประชาธิปไตยที่ถือความหลากหลายเป็นความงาม ถือความแตกต่างว่าทำให้เกิดการเติบโตและพัฒนา ก้าวหน้า เราต้องเกื้อหนุนให้สันติภาพถือกำเนิดขึ้นทั้งในระดับปัจเจกชนและระดับสังคมโดยรวม ผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างมีวุฒิภาวะและมีวิจารณญาณ จนถักทอกลายเป็นปัญญาร่วมรวมหมู่ของสังคม

แต่สันติภาพก็ไม่ใช่ของฟรีที่จะได้มาง่าย ๆ เป็นสิ่งที่ต้องแลกมา แปลว่า ทุกคนต้องยอมที่จะยกความสงบสุขของสังคมโดยรวมเหนือประโยชน์ส่วนตน ต้องยอมอดทนอดกลั้นและเข้าใจความแตกต่างของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน อาจมีหลักปฏิบัติอยู่ ๒ ข้อ ที่ทำให้สันติภาพเกิดขึ้นได้ ก็คือ การมุ่งกระทำในสิ่งที่คาดหวังให้ผู้อื่นกระทำตอบตนเอง ขณะเดียวกัน ก็ละเว้นการกระทำในสิ่งที่ไม่ปรารถนาให้ผู้อื่นกระทำตอบ

เหนือสิ่งอื่นใด สันติภาพเกิดขึ้นเมื่อเราทุกคนมีใจเมตตาปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข เห็นอกเห็นใจและเอื้ออาทรต่อกันจนเป็นวัตรปฏิบัติ อดทนอดกลั้นต่อความเห็นที่แตกต่าง ให้อภัยต่อกันเพื่อให้สังคมเดินต่อไปข้างหน้า สันติภาพที่เราทุกคนปรารถนาก็คงจะเกิดขึ้นได้ในท้ายที่สุด

ในโอกาส ๗๖ ปีวันสันติภาพไทย ขอฝากให้เราทุกคนตั้งมั่นที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขบนความต่าง ยึดหลักมนุษยธรรมและขันติธรรมเป็นที่ตั้ง ไม่ใช่เพียงเพื่อหมู่ชนในรุ่นเรา หรือบรรพชนในรุ่นก่อน หากยังผนวกควมรวมถึงอนุชนรุ่นหลังจากนี้ ที่จะถือกำเนิดเกิดขึ้นในอนาคตด้วย ทั้งนี้ ก็เพื่อที่จะทำให้ความหมายของคำว่า “ชาติ” เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง

เกษม วัฒนสุข

(รองศาสตราจารย์ เกศินี วิฑูรชาติ)

อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทบรรณาธิการ

หนังสือที่จะถือสำหรับวาระครบรอบ ๗๖ ปี วันสันติภาพไทยในปีนี้นอกจากการถอดเทปคำกล่าวเปิดงานของพลเอก สุรยุทธ์ จุลานนท์ ประธานในพิธี และปาฐกถาพิเศษในวาระ ๗๕ ปี วันสันติภาพไทย โดย ดร.จริยวัฒน์ สันตะบุตร อดีตเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงเบอร์ลิน ซึ่งเป็นบันทึกการจัดงานในปีที่ผ่านมา ณ ลานปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แล้ว อีกส่วนหนึ่งของเล่มที่นำมาตั้งเป็นชื่อรองของหนังสือเล่มนี้ คือ เนื้อหาเกี่ยวกับภาพยนตร์เรื่อง “พระเจ้าช้างเผือก” ในโอกาสครบ ๘๐ ปีแห่งการฉายรอบปฐมทัศน์

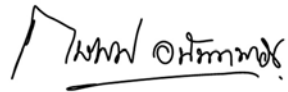
โดยเนื้อหาและภาพประกอบในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ “พระเจ้าช้างเผือก” นี้ ส่วนหนึ่งได้รับความอนุเคราะห์มาจากหอภาพยนตร์ (องค์การมหาชน) จึงขอขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้ ไม่ว่าจะเป็นข้อวิจารณ์ที่มีต่อภาพยนตร์เรื่องนี้จากปัญญาชนทั้งในและต่างประเทศ เอกสารจดหมายเหตุของนายปรีดี พนมยงค์ เกี่ยวกับ “พระเจ้าช้างเผือก” ซึ่งเพิ่งค้นพบ และสรุปกิจกรรมภาพยนตร์สนทนา “๘๐ ปี พระเจ้าช้างเผือก” ที่จัดขึ้น ณ หอภาพยนตร์ เมื่อวันที่ ๔ เมษายน ๒๕๖๔

นอกจากนี้ ยังได้นำบทความเก่าของศาสตราจารย์พิเศษ ดร.ชาวนิวทิพย์ เกษตรศิริ ผู้มีความผูกพันกับ “พระเจ้าช้างเผือก” มาอย่างยาวนาน มาตีพิมพ์ใหม่อีกครั้ง พร้อมด้วยทัศนะของนายกษิต ภิรมย์ ที่เรียบเรียงขึ้นจากการอภิปรายในกิจกรรมภาพยนตร์สนทนาดังกล่าวข้างต้น

สำหรับภาพประกอบในส่วนงาน ๗๕ ปี วันสันติภาพไทย ได้รับความอนุเคราะห์มาจากฝ่ายสื่อสารองค์กร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จึงขอขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้

และขอขอบคุณ ดร.จริยวัฒน์ สันตะบุตร เป็นพิเศษ ที่กรุณาแก้ไขเพิ่มเติมปาฐกถาในหัวข้อ “เอกราชและการประกาศสันติภาพ” มาให้อย่างละเอียด ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงแนวคิดสันติภาพของนายปรีดี พนมยงค์ และการลงมือทำงานเพื่อให้ได้มาซึ่งเอกราชและสันติภาพของไทย

ถ้าหนังสือเล่มนี้จะมีประโยชน์อยู่บ้างที่ทำให้ตระหนักว่า “ชัยชนะแห่งสันติภาพนั้น มิได้มีชื่อเสียงบันลือนามน้อยไปกว่าชัยชนะแห่งสงครามแต่อย่างใด” ก็นับว่าหนังสือเล่มนี้ได้สนองคุณนายปรีดี พนมยงค์ ผู้ประพันธ์และผู้อำนวยการสร้างภาพยนตร์เรื่องนี้ และหัวหน้าขบวนการเสรีไทย ตามสมควรแล้ว

(นายกษิต อนันตนาร)

๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๔

ครบ ๒๒ ปีแห่งการถึงแก่อนิจกรรม

ของนายป๋วย อึ๊งภากรณ์

๘

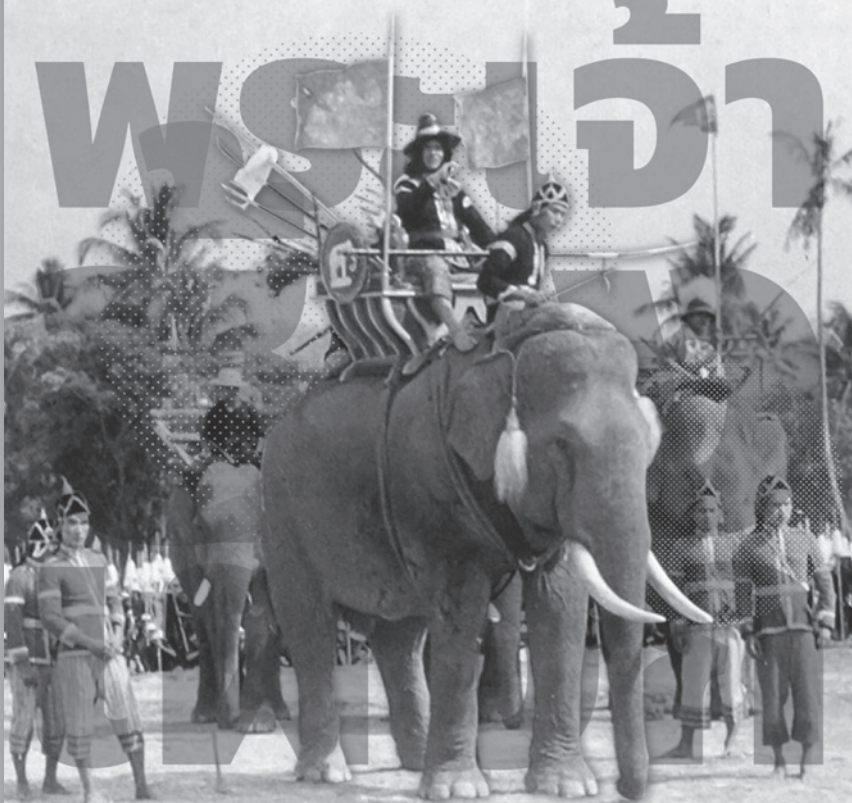
ทศวรรษ “พระเจ้าช้างเผือก”

80 ปี

ภาพยนตร์
แห่งสันติภาพ
โดย ปรีดี พนมยงค์

พระเจ้า

วิทยากร ชาลววิทย เกษตรศิริ | กษัตริศ อนันตนาธ | ชลิดา เอื้อบำรุงจิต

ภาพยนตร์สนทนา **อาทิตย์ที่ 4 เมษายน 2564**

13.00 น. ณ โรงภาพยนตร์ศาลาศินีมา หอภาพยนตร์ (องค์การมหาชน)

สถาบันปรีดี พนมยงค์
PRIDI BANPHONG INSTITUTION

02-482-2013-14

FilmArchiveThailand

www.faport.or.th

thailfilmarchivepage

๘๐ ปี “พระเจ้าช้างเผือก” สารสันติภาพเหนือกาลเวลา และเรื่องราวที่ยังรอ การปะติดปะต่อให้สมบูรณ์

เมธากุล ชาบัญญ

เมื่อวันที่ ๔ เมษายน ๒๕๖๔ หอภาพยนตร์ (องค์การมหาชน) ร่วมกับ สถาบันปริติ พนมยงค์ จัดฉายมรดกภาพยนตร์ของชาติเรื่อง “พระเจ้าช้างเผือก” เนื่องในวาระครบรอบ ๘๐ ปี วันแรกฉาย พร้อม สันทนาหลังชมภาพยนตร์กับ ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์และที่ปรึกษามูลนิธิปริติ พนมยงค์, กษิติศ อนันท์นาธร กรรมการบริหารสถาบันปริติ พนมยงค์ และ ชลิดา เอื้อบำรุงจิต ผู้อำนวยการหอภาพยนตร์ ในกิจกรรมภาพยนตร์สันทนา “๘๐ ปี พระเจ้าช้างเผือก”

“พระเจ้าช้างเผือก” เป็นภาพยนตร์เสียง ขาว-ดำ อำนวยการสร้าง และเขียนเรื่องโดย ปริติ พนมยงค์ ซึ่งได้นำเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ คือ สงครามช้างเผือกและสงครามยุทธหัตถี มาผูกเป็นเรื่องราวระหว่าง พระเจ้าจักราแห่งอโยธยากับพระเจ้าหงสา แม้จะแสดงโดยนักแสดงไทยทั้งหมด แต่ทุกตัวละครในล้วนพูดภาษาอังกฤษ โดยมีจุดประสงค์สำคัญ คือ เพื่อเผยแพร่แนวคิดเรื่องสันติภาพให้แก่นานาชาติ ในช่วงที่สงครามโลกครั้งที่ ๒ กำลังคุกรุ่น รวมถึงแสดงเจตนารมณ์ว่า คนไทยกลุ่มหนึ่งไม่เห็นด้วยกับลัทธิชาตินิยมของผู้นำรัฐบาลไทย ในขณะนั้น ที่กำลังนำพาประเทศเข้าสู่สงคราม โดยภาพยนตร์ได้ออกฉาย

กิจกรรมภาพยนตร์สนทนาในโรงภาพยนตร์ศาลาศินีมา

รอบปฐมทัศน์ พร้อมกัน ๓ ประเทศ คือ ไทย สิงคโปร์ และสหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ ๔ เมษายน ๒๕๖๔

“พระเจ้าช้างเผือก” นับเป็นภาพยนตร์ไทยขนาดยาวที่เก่าแก่ที่สุด ที่ยังคงหลงเหลืออยู่อย่างครบสมบูรณ์ ปัจจุบัน ภาพยนตร์และสิ่งเกี่ยวเนื่องต่างๆ ของ “พระเจ้าช้างเผือก” ได้รับการอนุรักษ์อยู่ที่หอภาพยนตร์ (องค์การมหาชน) และได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนให้เป็นหนึ่งในมรดกภาพยนตร์ของชาติชุดแรก เมื่อปี ๒๕๕๔

“พระเจ้าช้างเผือก ออกฉายครั้งแรกที่โรงหนังศาลาเฉลิมกรุง เมื่อวันที่ ๔ เมษายน ๒๔๘๔ ผมเกิดเมื่อวันที่ ๖ พฤษภาคม ๒๔๘๔ พระเจ้าช้างเผือก ลงโรง ๑ เดือน กับอีก ๒ วันก่อนผมเกิด พระเจ้าช้างเผือก อายุ ๘๐ ผมก็อายุ ๘๐” ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ กล่าวถึงความเกี่ยวเนื่องกันโดยบังเอิญระหว่างตนกับภาพยนตร์เรื่องนี้ และได้เล่าย้อนไปกว่า ตนได้รับชมภาพยนตร์เรื่องนี้ครั้งแรกเมื่อปี ๒๕๑๕ ที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส เกิดความรู้สึก ตื่นเต้นและประทับใจเป็นอย่างมาก จึงเขียนจดหมายมาบอกเล่ากับ สุชาติ สวัสดิ์ศรี บรรณาธิการ **สังคมศาสตร์ปริทัศน์** จากนั้น สุชาติ

ได้นำเรื่องราวมาตีพิมพ์ลงในวารสารดังกล่าว คนไทยจึงได้รู้จักกับภาพยนตร์ “พระเจ้าช้างเผือก” อีกครั้ง หลังจากที่เลื่อนหายไปจากความทรงจำพร้อมๆ กับการลี้ภัยทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์ จนนำมาสู่การกลับมาฉายในประเทศไทยอีกหลายครั้งในวาระต่างๆ และชาวยุโรปก็มักจะได้ไปข้องเกี่ยวกับการฉายในแต่ละครั้งอยู่เสมอๆ เช่นเดียวกับในโอกาสนี้

ชาวยุโรปได้ชวนมองภาพยนตร์เรื่องนี้ประกอบกับบริบทโลกว่า เมื่อปี ๒๔๘๔ สงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้อุบัติขึ้นแล้วในทวีปยุโรป และเมื่อพิจารณาภาพยนตร์ที่ออกมาในช่วงนั้นจะพบว่า “พระเจ้าช้างเผือก” เป็นหนังร่วมรุ่นกับภาพยนตร์เรื่อง “The Great Dictator” (๒๔๘๓) ที่มีเนื้อหาล้อเลียน ฮิตเลอร์ จอมเผด็จการแห่งนาซี หนึ่งในผู้ก่อสงครามโลกครั้งที่ ๒, “Gone with the Wind” (๒๔๘๒) ภาพยนตร์ดัดแปลงจากบทประพันธ์ในชื่อเดียวกัน ที่มีฉากหลังเป็นทางตอนใต้ของสหรัฐอเมริกาในช่วงเวลาสงครามการเมือง และเรื่อง “The Wizard of Oz” (๒๔๘๒) “พ่อมดมหัศจรรย์แห่งออซ” ขึ้นต้นฉายออกมาเป็นหนังขาวดำ พอนางเอกโดเรทีไปถึงดินแดนของพ่อมดออซหนึ่งเปลี่ยนเป็นสีนางเอก พระเจ้าช้างเผือก (ไอริน นีลเสน) บอกว่า พระเจ้าช้างเผือกเป็นหนังสือด้วย แต่ผมก็ยังไม่เห็นหลักฐานนะ” ชาวยุโรปกล่าวเสริมถึงเกร็ดที่ตัวเองได้รับรู้มา

และเมื่อย้อนกลับมาที่บริบทภายในประเทศ ไม่เพียงแต่ปรีดี พนมยงค์ เท่านั้น ที่สร้างภาพยนตร์ออกมาเพื่อเป็นเครื่องมือทางการเมือง หากแต่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้สร้างภาพยนตร์ออกมาด้วยเช่นกัน โดยในปี ๒๔๗๘ ขณะดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ได้สร้างภาพยนตร์เรื่อง “เลือดทหารไทย” ภายหลังการปราบกบฏบวรเดช ได้ ๒ ปี และในปี ๒๔๘๕ ได้สร้างภาพยนตร์เรื่อง “บ้านไร่ของเรา” แต่ปัจจุบันฟิล์มของภาพยนตร์ทั้งสองเรื่องนี้ไม่มีหลงเหลือแล้ว

นอกจากนี้ ชาญวิทย์ให้ความเห็นว่า การที่ “พระเจ้าช้างเผือก” ได้ออกฉายรอบปฐมทัศน์ พร้อมกัน ๓ ประเทศในปี ๒๕๔๔ นั้น เป็นความตั้งใจของ ปรีดี พนมยงค์ ที่ต้องการประกาศให้โลกรู้ว่า ประเทศไทยเป็นประเทศที่รักสันติและเป็นกลาง ดังนั้น จึงถือว่าภาพยนตร์เรื่องนี้ได้ทำหน้าที่ช่วยรักษาไว้ซึ่งเอกราชของประเทศไทยเมื่อครั้งต้องเผชิญภัยในสงครามโลกครั้งที่ ๒

ด้าน **กษิดิศ อนันท์นาธร** กล่าวว่า ตนได้ดู “พระเจ้าช้างเผือก” ครั้งแรกเมื่อปี ๒๕๕๔ ที่หอภาพยนตร์ และเมื่อได้ชมแล้วรู้สึกว่าเป็นภาพยนตร์สงครามย้อนยุคที่ผิดแผกไปจากภาพจำของหนังในแนวเดียวกันพอสมควร เช่น การปราศจากฉากสู้รบอันหิวโห การวางแผนสงครามที่ตื่นเต้น น่าระทึกใจ เป็นต้น ผ่านไป ๑๐ ปี เมื่อกลับมารับชม

อีกครั้ง ก็ตื่นตื่นด้วยเห็นรายละเอียดต่างๆ อันนับเป็นการมองมุมใหม่ เช่น การยื่นเข้าเฝ้าฯ พระมหากษัตริย์ในท้องพระโรงโดยไม่มีการหมอบ คลาน การนำเสนอฉากร้องเพลง ฉากรับประทานอาหาร หรือการเปิดเรื่องด้วยภาพของกรุงเทพฯ ในภาพยนตร์นี้ ทั้งที่เนื้อเรื่องว่าด้วย ยุคสมัยเมื่อ ๔๐๐ ปีที่แล้ว

“แน่นอน เราเข้าใจว่า มันต้องการพูดประเด็นเรื่องสันติภาพ เรื่องต่อต้านสงคราม แต่ว่าในรายละเอียดปลีกย่อยเรารู้สึกว่า มันไม่ค่อย สมเหตุสมผลในบางอย่างเวลาเราดู ทำไมต้องมีฉากแบบนี้ ทำไมไม่มีฉาก แบบนั้น” กษิดิศกล่าว

กษิดิศเห็นว่า “พระเจ้าช้างเผือก” เป็นภาพยนตร์ที่มีประเด็นทาง การเมืองอย่างชัดเจน “ผมอยากจะเน้นย้ำว่า นี่เป็นหนังที่ต้องการสื่อสาร วาระทางการเมืองอย่างชัดเจนมากๆ เพราะว่ามันไม่มีประโยชน์อะไรเลย ที่อยู่ดี ๆ ต้องเปิดฉากประเทศไทยในปี ๒๔๘๔ ให้อู เพราะว่ามันพูดถึง เรื่อง ๔๐๐ ปีก่อน เพราะฉะนั้นการที่ฉายประเทศไทยในปัจจุบันก่อนฉาย ประเทศไทยในอดีต ผมเข้าใจว่า นี่คือการที่ต้องการสื่อว่า ประเทศไทย หน้าตาเป็นยังไงให้สังคมโลกรู้จัก”

และเมื่อพิจารณาภาพยนตร์เรื่องนี้โดยละเอียดแล้วจะพบว่า ปรีดี พนมยงค์ ได้เชื่อมสิ่งเก่ากับสิ่งใหม่ คือ เรื่องราวยุทธหัตถีในสมัย กรุงศรีอยุธยา มาเชื่อมกับวัฒนธรรมร่วมสมัยหลายๆ อย่าง เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นอารยะของประเทศไทย จุดยืนทางการเมืองในสงคราม ที่ยึดมั่นในสันติภาพ ตลอดจนการสอดแทรกคติประชาธิปไตย การคำนึง ถึงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรเป็นหลัก และคุณธรรมของพระมหากษัตริย์ ผ่านฉากต่างๆ ในเรื่อง ซึ่งถึงแม้จะผ่านกาลเวลามากกว่า ๘๐ ปี แต่สารในภาพยนตร์ยังคงทันสมัยมาจนถึงปัจจุบัน

ขณะที่ **ขลิดา เอื้อบำรุงจิต** ออกตัวก่อนว่า โดยปกติแล้วในฐานะ ของหอภาพยนตร์ ผู้ที่จะต้องมาพูดถึง “พระเจ้าช้างเผือก” คือ โดม

สุขวงศ์ อดีตผู้อำนวยการหอภาพยนตร์ (องค์การมหาชน) ชลิดา ถือว่าโดมเป็นผู้นำแสงสว่างมาสู่ภาพยนตร์เรื่องนี้ และเป็นผู้สนับสนุน ภาพยนตร์เรื่องนี้อย่างแท้จริง โดยมักจะคอยแนะนำให้ทุกคนได้รู้จัก จนบางครั้งตนแอบคิดว่า โดมพูดเกินจริงไปหรือไม่ แต่สุดท้ายตนก็ได้ พิสูจน์ด้วยตาของตัวเอง

“ครั้งแรกที่ได้ดู ตอนนั้นเพิ่งเรียนจบแล้วก็มาช่วยงานอนุรักษ์ ตอนนั้นเราก็ก็นึกว่าค่อนข้างเด็ก แต่ด้วยความเป็นนักเรียนภาพยนตร์ เราก็ก็นึกว่า หนังสือเรื่องนี้ในแง่มุมมองของภาพยนตร์ มีหลายอย่างที่เรา ไม่เคยเห็นในหนังไทยเรื่องอื่นๆ ในเรื่องของการถ่ายทำหลายๆ อย่าง

ที่เราารู้สึกว่ามีความเป็นสากล ที่เรารู้สึกทั้งได้ในแง่หนัง ในแง่ประวัติศาสตร์ เราอาจจะไม่รู้มาก” ชลิดากล่าว

สำหรับแง่มุมของการอนุรักษ์ภาพยนตร์ ชลิดา เอื้อบำรุงจิต เล่าว่า “พระเจ้าช้างเผือก” เป็นภาพยนตร์ที่หอภาพยนตร์ได้นำมาบูรณะมาครั้งที่สุด เพราะหลายปีที่ผ่านมา ได้ทยอยพบสำเนาฟิล์มภาพยนตร์เรื่องนี้หลายฉบับ และมีขนาด ความยาว หรือรายละเอียดที่ต่างกัน โดยเฉพาะฉบับล่าสุด เป็นฟิล์มเนกาติฟ ๓๕ มม. ที่ได้จากครอบครัว “ปรีดี-พูนศุข” ซึ่งใกล้เคียงกับต้นฉบับมากที่สุด แต่มีจำนวนไม่ครบ และเส้นเสียงเสื่อมสภาพ ทำให้ต้องใช้เวลาในการบูรณะอีกพอสมควร นอกจากนี้ ในกระบวนการแต่ละครั้งก็จะค้นพบเรื่องราวใหม่ๆ ให้ได้ประหลาดใจอยู่เสมอ เช่น ครั้งนี้ที่ได้ไปค้นคว้าเอกสารที่หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ ซึ่งมีที่ทำการชั่วคราว ณ หอสมุดปรีดี พนมยงค์ หอสมุดแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อเตรียมจัดกิจกรรม ก็ได้พบจดหมายเหตุที่สำคัญต่างๆ โดยเฉพาะบันทึกข้อบกพร่องของ “พระเจ้าช้างเผือก” ซึ่งเขียนโดยปรีดีเอง ทำให้ได้ตอบคำถามหลายอย่างที่ค้างคาใจมานาน ชลิดาจึงเห็นว่า ภาพยนตร์เรื่องนี้ยังคงรอคอยการค้นพบสิ่งๆ ใหม่ๆ เพื่อปะติดปะต่อเรื่องราวให้ออกมาสมบูรณ์

“ภาพยนตร์ก็ถือว่าเป็นจดหมายเหตุอย่างหนึ่ง แต่ว่าความสำคัญของจดหมายเหตุนั้นเป็นชิ้นส่วนที่จะทำให้การเข้าใจประวัติศาสตร์สมบูรณ์มากขึ้น แล้วทุกอย่างก็มาบรรจบกันในวันนี้อย่างประหลาด” ชลิดากล่าว

THE KING OF THE WHITE ELEPHANT

BY

PRIDI BANOMYONG

แกะรอย “พระเจ้าช้างเผือก”

ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๕๑๕ ในขณะที่ผมกำลังเรียนหนังสืออยู่ที่อเมริกานั้น ผมบังเอิญแวะไปที่ร้านหนังสือแพรากอน ในเมืองนิวยอร์ก ที่นั่นผมได้หนังสือมาเล่มหนึ่ง ชื่อ *King of the White Elephant* ที่ผมซื้อหนังสือเล่มนี้มา ก็เพราะเห็นว่า พิมพ์โดยโรงพิมพ์มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๔ และมีรูปประกอบอย่างสวยงาม

ที่สำคัญที่สุด ก็คือ หนังสือเล่มนี้เขียนโดยนายปรีดี พนมยงค์ อดีตผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ อดีตนายกรัฐมนตรี และรัฐบุรุษอาวุโสที่สำคัญของเมืองไทย

หลังจากนั้นอีกหลายปี ผมก็ไม่เคยให้ความสนใจกับ “พระเจ้าช้างเผือก” นัก จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ผมผ่านไปที่กรุงปารีส สมัยนั้น ท่านปรีดี ซึ่งได้ลี้ภัยทางการเมืองในประเทศจีน นับตั้งแต่ภายหลังการรัฐประหาร ๒๔๙๐ นั้น ได้ย้ายไปพำนักที่กรุงปารีส ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๓ เป็นต้นมา ปรากฏว่า ท่านปรีดีได้กอบปี่หนังสือ “พระเจ้าช้างเผือก” ที่ตกค้างอยู่ที่สถานทูตไทยในสวิสเดน ท่านปรีดีได้นำหนังสือเล่มนี้มาตัดต่อใหม่เปลี่ยนจากเดิมที่เป็น ๓๕ มม. เป็น ๑๖ มม. และย่อเรื่องลงจากประมาณ ๒ ชั่วโมง เหลือ ๑ ชั่วโมง

ท่านปรีดีได้นำหนังสือ “พระเจ้าช้างเผือก” ออกฉายให้คนไทยในปารีสชมกัน เมื่อได้ดูหนังครั้งนั้น ผมก็ตื่นเต้นมาก เพราะเป็นหนังเก่าที่ไม่เคยดูมาก่อน ผมตื่นเต้นกับฉากทัพช้างและสงครามยุทธหัตถีระหว่างพระเจ้าจักรากับพระเจ้าหงสา ตื่นเต้นกับบทหนังที่ผู้แสดงคนไทยเจรจากันเป็นภาษาอังกฤษ และที่จำได้ ก็คือ นางเอกในหนัง ซึ่งเป็นอดีต

นักศึกษาวรรณศาสตร์สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ นั้น เธอสวยมาก มีคนบอกว่า เธอเป็นดาววรรณศาสตร์ เคยเป็นนางงามบุปผชาติ เธอชื่อไพลิน นิลรังษี (ปัจจุบันเธอแต่งงานมีลูก ๔ คน และใช้นามสกุล นิตยวรรณะ)

เมื่อผมดูหนัง “พระเจ้าช้างเผือก” ที่กรุงปารีส และเกิดความประทับใจ ก็เลยเขียนบทความ “พระเจ้าช้างเผือก” ลงพิมพ์ในวารสาร **สังคมศาสตร์ปริทัศน์** ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑๑ (พฤศจิกายน ๒๕๑๕) ในสมัยที่ สุชาติ สวัสดิ์ศรี เป็นบรรณาธิการเครือгам ผมเข้าใจว่า “ดูเหมือนผู้ประพันธ์เรื่อง (นายปรีดี พนมยงค์) จับพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาตอนสงครามช้างเผือกมาผสมกับตอนพระนเรศวรชนช้างกู้อิสรภาพ ผลออกมากลายเป็นเรื่อง *พระเจ้าช้างเผือก* ซึ่งเป็นจินตนาการและความบันดาลใจของผู้ประพันธ์เอง เป็นเสมือนหนึ่งตีความหมายใหม่ของเรื่องเก่า ... สิ่งนอกเหนือไปจากนี้ เห็นจะเป็นว่า หนังสือที่น่าจะถือได้ว่าเป็นเอกสารประวัติศาสตร์ที่สะท้อนให้เห็นความคิดทางการเมืองภายในและการเมืองระหว่างประเทศของผู้อำนวยการสร้างเป็นอย่างดี”

ไพลิน นิตยวรรณะ ในวัยสาว กับเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๔

ผมเสียใจว่า เมื่อครั้งเขียนบทความนั้น มิได้มีโอกาสสอบถามรายละเอียดจากท่านปริดีเอง และข้อมูลบางอย่างที่เขียนไปก็ผิดพลาดไม่น้อย

จนกระทั่งในปี ๒๕๒๓ คุณสุลักษณ์ ศิวรักษ์ นักวิพากษ์วิจารณ์สังคมคนสำคัญ ได้แจ้งว่า สยามสมาคมจะจัดฉายหนัง “พระเจ้าช้างเผือก” ออกสู่มหาชนอีก นับเป็นครั้งแรกในระยะเกือบ ๔๐ ปี และต้องการที่จะให้ผมช่วยกล่าวนำหนังก่อนการฉาย เพื่อช่วยให้ผู้ชมเข้าใจภูมิหลังทางประวัติศาสตร์

ดังนั้น ผมจึงเริ่มแกะรอย “พระเจ้าช้างเผือก” และก็ได้ได้รับความร่วมมือ ข้อมูล ความคิดเห็นมากมาย ผมเริ่มต้นด้วยการถามไถ่จากคุณสุวัฒน์ วรดิลก ถามถึงตัวพระเอกและนางเอก คุณสุวัฒน์เองก็บอกว่า ความจำเรื่องนี้เลือนลางมาก เพราะสมัยนั้นยังเป็นเด็กหนุ่มอยู่ แต่การสอบถามเรื่องก็โยนไปให้ผมได้ติดต่อกับคุณประจวบ อัมพะเสวต ผู้ตรวจการสำนักเร่งรัดพัฒนา กระทรวงมหาดไทย โยนไปถึงคุณประจวบ บุญนาคน แห้งธนาการแห่งประเทศไทย และท้ายที่สุดที่ทำให้เรื่องราวกระจ่างขึ้น ก็คือ คุณไวยวิทย์ ไวยพิทักษ์

คุณไวยวิทย์แสดงเป็นแม่ทัพช้างของกองทัพพระเจ้าหงสา และได้ช่วยให้ผมสามารถติดต่อกับคุณสุวัฒน์ นิลรังษี แห่งบริษัทกมลสุโกศล ซึ่งแสดงเป็นสมุหราชมณฑลเชียร และท้ายที่สุดผมก็ได้พบ “พระเจ้าช้างเผือก” คือ คุณเรอเน โกดาท นอกจากนี้ผมก็ยังได้ข้อมูลเพิ่มเติมจากคุณपाल พนมยงค์ (บุตรชายของท่านปริดี) อีกด้วย

บุคคลต่างๆ ที่ผมได้สอบถาม (ส่วนใหญ่ใช้ทางโทรศัพท์) นั้น มีอายุประมาณ ๕๐ กว่าไปจนถึงกว่า ๗๐ ปีแล้ว หลายท่านคิดอยู่นานก่อนจะตอบคำถาม หลายท่านหวนกลับไปนึกถึงอดีตครั้งโน้น หลายท่านจดจำสมัยโน้นด้วยความตื่นเต้น ชื่นชม อาลัยอาวรณ์ บางครั้งก็เผยให้เห็นถึงปัญหาการบ้านการเมืองในสมัยนั้นด้วย ผมต้องขอขอบคุณที่ได้

ช่วยให้แกะรอย “พระเจ้าช้างเผือก” มา ณ ที่นี้ด้วย ส่วนการตีความและความผิดพลาด ถ้าจะมีผมขอรับเป็นความผิดชอบของผมเอง

“พระเจ้าช้างเผือก” คงลงมือถ่ายทำประมาณปี ๒๔๘๒ หรือ ๒๔๘๓ สมัยนั้นท่านปรีดีดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีคลังในรัฐบาลชุดแรกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (๒๔๘๑-๘๗) การถ่ายทำคงจะใช้เวลาประมาณ ๑ ปี ฉากวังของพระเจ้าจักรานั้นใช้บริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ส่วนฉากวังของพระเจ้าหงสใช้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร

สำหรับฉากภายในสถานที่ สร้างฉากขึ้นที่โรงถ่ายของทหารอากาศที่ทุ่งมหาเมฆ และที่ทุ่งมหาเมฆนี้ก็ใช้เป็นที่อัดเสียงในฟิล์มด้วย มีผู้กล่าวว่าบางครั้งทุลักทุเลมาก เพราะโรงถ่ายและโรงอัดเสียงสมัยนั้น มีรูรั่วมีตุ๊กแกรื้อ บางครั้งต้องเอาผ้าไปอุดรูรั่ว และไล่ตุ๊กแกกัน

ฉากสำคัญตอนทัพช้าง ปรากฏว่าถ่ายที่ป่าแดง จังหวัดแพร่ ท่านปรีดียกขบวนโดยรถไฟไปที่นั่นและก็สร้างฉากตั้งทัพและการคล้องช้างตลอดจนฉากสงครามยุทธหัตถี ฉากทัพช้างอันน่าตื่นเต้นได้ช่างงามจำนวนมาก ทั้งนี้โดยความร่วมมือมือของชาวแพร่ชื่อ เจ้าวงศ์ แสนศิริพันธ์ (ซึ่งต่อมาเป็นผู้แทนราษฎรสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒)

คุณไววิทย ผู้แสดงเป็นแม่ทัพพม่า เล่าให้ฟังว่าเกิดมาก็ไม่เคยขี่ช้าง น่ากลัวมาก กลัวจะตกช้าง แล้วช้างที่วิ่งตามมาข้างหลังจะเหยียบตาย ส่วนคุณเรอเน ผู้แสดงเป็นพระเจ้าจักรา ก็บอกว่า ขี่ช้างนี้มันยาก บางทีชนช้างมันแทงกันเอา

ประเด็นที่น่าสนใจของการหาตัวผู้แสดง ก็คือ ผู้แสดงฝ่ายชายระดับนำส่วนใหญ่มาจากโรงเรียนอัสสัมชัญ หลายคนเป็นครู (มาสเตอร์) มาก่อนและสามารถพูดภาษาอังกฤษได้ โรงเรียนอัสสัมชัญมีครูทางแผนกภาษาอังกฤษและภาษาฝรั่งเศส ผู้ที่เก่งภาษาอังกฤษถูกจัดให้อยู่ฝ่ายพระเจ้าจักรา ส่วนพวกภาษาฝรั่งเศสอยู่ทางฝ่ายพระเจ้าหงส

สำหรับทหารราบทหารเลวนั้น นักศึกษาศาสนศาสตร์จำนวนมาก
เข้าร่วมแสดง แนนอนนางเอก ก็คือ ดาวธรรมศาสตร์ คุณไพลิน นิลรังษี
(เดิมชื่อไอริน นิลเสน เธอมีเชื้อสายเดนมาร์ก) เธอเป็นนักเรียนเตรียม
ม.ธ.ก. รุ่น ๓

ที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่ง คือ จากการรบและการฟันดาบนั้น
คุณจำลอง อ่างแก้ว อดีตครูพลศึกษาโรงเรียนอานวยศิลป์ ได้นำนักเรียน
สัก ๑๐๐ คน มาร่วมแสดงด้วย และมีคุณสมบัติ เมฆมาน ซึ่งปัจจุบันเป็น
หัวหน้าสำนักดาบพุทธโธสวรรค์ เป็นผู้ช่วยฝึกซ้อมการฟันดาบ

ดูเหมือนว่า “พระเจ้าช้างเผือก” จะรวบรวมบุคคลที่มีชื่อเสียงใน
วงการต่าง ๆ ของไทยไว้มากมายเหลือเกิน จากการแกะรอยของผมนั้น
เราทราบว่า ท่านปรีดีเป็นผู้อำนวยการสร้างในนามของ “ปรีดีโปรดักชั่น”
และท่านมีส่วนกำกับการแสดง คัดตัวแสดง นอกจากนี้ก็ยังมีผู้เข้าร่วม
กำกับการแสดงอีก เช่น คุณฉัตร วสุธาร คุณสุดใจ สุวรรณทัต

ผู้ชมจะเห็นว่า การถ่ายทำนั้นงดงามมาก มุมกล้องจากข้าง
รอยยิ้มของนางเอก เป็นฝีมือของคุณประสาธ สุขุม ซึ่งได้เรียนวิชา
การถ่ายภาพมาจากอเมริกา

และที่น่าสนใจ ก็คือ ดนตรีประกอบจะเป็นทำนองไทย บรรเลง
ด้วยเครื่องดนตรีตะวันตก มีผู้ควบคุมสำคัญ คือ พระเจนดุริยางค์

ฉากสุดท้ายที่จะเป็นแฮปปี้เอนด์ ที่นางเอกถามพระเอกว่า Are
you happy, Sire? และพระเอกตอบว่า Terribly happy my dear นั้น
จะมีเพลง “อโยธยาคู่ฟ้า” อันเป็นเพลงขวัญใจของชาวธรรมศาสตร์ขึ้นนำ
ก่อนที่พระเอกและนางเอกจะเดินหายลับไปในปราสาทกรุงอโยธยา

เรื่อง “พระเจ้าช้างเผือก” เป็นประหนึ่งเทพนิยายหรือนิยาย
อิงประวัติศาสตร์ ท่านปรีดีใช้เค้าโครงของสงครามช้างเผือกและสงคราม
ยุทธหัตถี แต่ตีความใหม่ในแง่ที่ว่า พระเจ้าจักราแห่งอโยธยาเป็น
ธรรมราชา สนพระทัยในความทุกข์สุขของราษฎร ประเพณีที่ล้ำหลัง เช่น

นายปรีดี พนมยงค์ ในโรงถ่าย “พระเจ้าช้างเผือก”

การต้องรับสนมถึง ๓๖๕ คนนั้นก็ไม่ต้องรับ ส่วนพระเจ้าหงสาเป็นพระราช
ต้องการสงคราม มีนโยบายรุกราน ดังนั้น เมื่อเกิดสงคราม พระเจ้าจักรา
ก็ทำพระเจ้าหงสาชนช้างตัวต่อตัว ไม่ต้องให้ไพร่ทหารบาดเจ็บล้มตาย
พระเจ้าจักราถือว่าเป็นความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์ต่อกษัตริย์ การทำ
สงครามมิได้ต้องการพิชิตสงครามในความหมายเก่า มิต้องการทำลาย
ชีวิตราษฎร แต่ต้องการสันติภาพแก่มวลมนุษย์ และเรื่องก็จบลงด้วย
การที่อโยธยามีสันติภาพ พระเอกและนางเอกก็รักกันอยู่กันด้วยความสุข
คำถามที่น่าจะถาม ก็คือ ทำไมท่านปรีดี ซึ่งขณะนั้นเป็นรัฐมนตรี
คลังและต่อมาเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เป็นรัฐบุรุษอาวุโส และ
เป็นนายกรัฐมนตรี ถึงกลายเป็นผู้อำนวยการสร้างภาพยนตร์

คำตอบจะต้องพิจารณาสถานการณ์การเมืองภายในและภายนอก
ในสมัยนั้น

สิ่งที่เห็นชัดมากในยุคนั้น คือ การก้าวขึ้นสู่อำนาจของจอมพล ป.
พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นผู้ก่อการคนหนึ่งที่ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
๒๔๗๕ จอมพล ป. เป็นนายกรัฐมนตรีครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๘๑ เมื่ออายุ
ได้ ๔๑ ปี จอมพล ป. ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีกลาโหม มหาดไทย และ
การต่างประเทศด้วย จอมพล ป. เป็นผู้ริเริ่มของการปกครองโดยระบบ
ทหารในเมืองไทยเป็นบุคคลแรกที่นำคำว่า “ผู้นำ” มาใช้กับระบบ
การเมืองไทย ทำนองเดียวกับระบบนาซีของฮิตเลอร์ หรือระบบฟาสซิสต์
ของอิตาลี

ในสมัยดังกล่าวสงครามโลกครั้งที่ ๒ เกิดขึ้นในยุโรป และสงคราม
ระหว่างจีนกับญี่ปุ่นก็รุนแรงในเอเชีย บรรยากาศทั่วไปตึงเครียด ปัญหา
ของสงครามและสันติภาพเป็นปัญหาใหญ่

ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ชุดแรก (๒๔๘๑-๘๗)
รัฐบาลไทยมีนโยบายลัทธิชาตินิยมรุนแรงทั้งภายในและภายนอก ภายใน
ประเทศ จอมพล ป. สร้างบรรยากาศที่จะทำให้คนไทยเชื่อว่า กำลัง

อยู่ในยุคใหม่ เปลี่ยนวันชาติจากวันเฉลิมพระชนมพรรษาเป็นวันที่ ๒๔ มิถุนายน (เพื่อระลึกถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕) เปลี่ยนชื่อประเทศจากสยามเป็นประเทศไทย รัฐบาลชักชวนและบังคับให้ประชาชนแต่งกายสากล (ตะวันตก) รายการทางวัฒนธรรมทางวิทยุ และละคอนมีเนื้อหาที่เป็นลัทธิชาตินิยมรุนแรง เช่น รายการสนทนา นายมัน-นายคง (ของสังข์ พัดโนทัย) โดยกรมโฆษณาการ รายการละคอนของหลวงวิจิตรวาทการ เช่น “เลือดสุพรรณ” “เจ้าหญิงแสนหวี” และ “น่านเจ้า” ฯลฯ

ทางด้านเศรษฐกิจรัฐบาลมีนโยบายเศรษฐกิจชาตินิยม พยายามผลักดันคนเชื้อจีนออกจากวงการธุรกิจ และพยายามให้คนไทยเข้ามา มีบทบาทมากขึ้น

ที่สำคัญที่สุดในกรณีนี้ คือ นโยบายการต่างประเทศของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็มีลักษณะลัทธิชาตินิยมรุนแรง ในขณะนั้น ฝรั่งเศสกำลังอ่อนแอมาก รัฐบาลจอมพล ป. เล็งนโยบายต่างประเทศไปที่อินโดจีนของฝรั่งเศส และผลที่สุดก็เกิดการเรียกร้องดินแดนที่ประเทศไทยถือว่าสูญเสียไปตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕

เริ่มแรกรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เรียกร้องให้ฝรั่งเศสปรับปรุงพรมแดนระหว่างไทยกับลาวและกัมพูชา แต่เมื่อกองทัพเยอรมันบุกฝรั่งเศส และปารีสยอมจำนนเมื่อเดือนมิถุนายน ๒๔๘๓ ในขณะเดียวกันญี่ปุ่นก็เริ่มเคลื่อนจากจีนเข้าสู่อินโดจีน ระหว่างกันยายน ๒๔๘๓ - กรกฎาคม ๒๔๘๔ รัฐบาลจอมพล ป. ก็เคลื่อนทัพเข้าสู่อินโดจีนของฝรั่งเศส การรบระเบิดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๘๓ มีการหยุดยิงในปี ๒๔๘๔ และไทยกับฝรั่งเศสก็ตกลงกันด้วยการไกลเกลี่ยและบีบบังคับของญี่ปุ่น ในปีเดียวกันนั้น

ผลของวิกฤตการณ์อินโดจีน ทำให้รัฐบาลไทยได้ดินแดนจากลาว คือ ไชยบุรีและจำปาศักดิ์ จากกัมพูชา คือ เสียมเรียบและพระตะบอง

นโยบายต่างประเทศนี้ทำให้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้รับความสนับสนุนมาก และหลวงพิบูลสงครามก็เลื่อนยศเป็นจอมพลในระยะนี้

นี่เป็นจุดหัวเลี้ยวหัวต่อของนโยบายต่างประเทศไทย กล่าวคือ จะทำให้ประเทศไทยเปลี่ยนจากการสนับสนุนฝ่ายโลกตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝ่ายอังกฤษ) มาอยู่ในวงจรและอิทธิพลของญี่ปุ่นแน่นอน ฝรั่งเศสไม่พอใจมาก แต่ก็ทำอะไรไม่ได้ ส่วนอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ก็ไม่พอใจ เพราะต่างต้องการ “สถานะเดิม” ในเอเชีย ต้องการสกัดกัน ญี่ปุ่น

จุดหัวเลี้ยวหัวต่อนี้ทำให้ไทยเข้าสู่วงจรของญี่ปุ่น และเมื่อสงครามแปซิฟิกระเบิดขึ้น ญี่ปุ่นโจมตีเพิร์ลฮาร์เบอร์ และบุกประเทศไทยเมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ ในเวลาเดือนกว่าๆ ต่อมารัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ร่วมกับญี่ปุ่นเต็มที่ด้วยการประกาศสงครามกับอังกฤษ และอเมริกา ในวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๘๕

นี่คือบรรยาการของการเมืองภายในและภายนอก และรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็มีนโยบายลัทธิชาตินิยมรุนแรง ปัญหาของสงครามหรือสันติภาพเป็นปัญหาใหญ่ ประเทศไทยประสบปัญหาว่าจะรักษาความเป็นกลางไว้ได้อย่างไร ด้านของ จอมพล ป. โอนเอียงเข้าไปในวงจรญี่ปุ่นมากขึ้นทุกทีๆ จนในที่สุดก็เข้าร่วมกับฝ่ายอักษะเต็มที่ (ส่วนหนึ่งก็เพราะความเต็มใจ แต่อีกส่วนหนึ่งก็เพราะถูกบีบบังคับโดยสถานการณ์)

นายปรีดี พนมยงค์ อยู่ในฐานะที่มีความเห็นตรงกันข้ามกับสภาพการณ์เช่นนั้น นายปรีดีเป็นผู้ก่อการ ๒๔๗๕ ถ้าเรากล่าวว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้นำของคณะราษฎรฝ่ายข้าราชการทหาร (ในสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒) นายปรีดีก็เป็นผู้นำของคณะราษฎรฝ่ายข้าราชการพลเรือน ทั้งสองท่านร่วมมือกันมาในระยะแรก แต่เมื่อ

สงครามโลกครั้งที่ ๒ ใกล้เข้ามา ก็เห็นความแตกต่างในด้านความคิด และนโยบายของท่านทั้งสองได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้นำฝ่ายข้าราชการพลเรือนที่มีส่วนสำคัญในนโยบายลัทธิชาตินิยมรุนแรงหรือในวิกฤตการณ์อินโดจีน นายปรีดีทำอะไรนอกจากงานในตำแหน่งรัฐมนตรีคลัง คำตอบ ก็คือ ท่านเขียนหนังสือ **พระเจ้าช้างเผือก** และก็สร้างหนังสือ นายปรีดีคงเห็นชัดแล้วว่า ปัญหาของสงครามหรือสันติภาพเป็นปัญหาใหญ่ นโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะทำให้ไทยตกอยู่ในวงจรของญี่ปุ่นและนำไทยเข้าสู่ความขัดแย้งกับตะวันตก

ดังนั้น การสร้าง “พระเจ้าช้างเผือก” ก็เป็นความพยายามทางด้านวัฒนธรรมการเมืองที่แสดงถึงความคิดของนายปรีดี พนมยงค์ ที่ไม่เห็นด้วยกับนโยบายลัทธิชาตินิยมรุนแรงระบบการปกครองทหาร และวิกฤตการณ์อินโดจีน

น่าสนใจว่านายปรีดี พนมยงค์ เลือกใช้ภาษาอังกฤษสำหรับหนังสือและหนังสือนี้ (ทั้งๆ ที่ท่านเป็นนักเรียนฝรั่งเศส) น่าเชื่อว่า นายปรีดีเล็งไปที่ผู้ชมระดับนานาชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตะวันตก (อังกฤษและอเมริกา)

กล่าวโดยย่อ “พระเจ้าช้างเผือก” เป็นหนังสือสะท้อนความคิดของนายปรีดีในแง่ของการชี้ปัญหาของสงครามและสันติภาพ ในแง่ของการต่อต้านลัทธิทหาร ในแง่ของการแสดงให้เห็นฝ่ายสัมพันธมิตรเห็นว่าอย่างน้อยในขณะที่รัฐบาลจอมพล ป. มีนโยบายลัทธิชาตินิยมรุนแรง ก็ยังมีผู้นำไทยกลุ่มหนึ่งที่ไม่เห็นด้วยกับนโยบายนั้น

และน่าสนใจอย่างยิ่ง คือ เมื่อประเทศไทยเข้าสู่สภาพสงครามกับอังกฤษและอเมริกานั้น นายปรีดีก็เริ่มจัดตั้งขบวนการเสรีไทยในประเทศเพื่อต่อต้านญี่ปุ่นและร่วมมือกันสัมพันธมิตร ขบวนการเสรีไทยช่วยให้ไทยรอดพ้นจากสภาพของประเทศแพ้สงครามภายหลังที่สงครามโลก

ครั้งที่ ๒ สิ้นสุดลง “พระเจ้าช้างเผือก” ก็ได้มีบทบาทช่วยงานของ ขบวนการเสรีไทยไม่น้อย

“พระเจ้าช้างเผือก” นายที่ศาลาเฉลิมกรุง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ ก่อน สงครามแปซิฟิก คือ ก่อนญี่ปุ่นบุกไทย หนังสือนี้ได้รับการต้อนรับอย่าง แน่ชนิด ผู้ชมคนไทยคงตื่นตื่นเนื้อเรื่องอิงประวัติศาสตร์ที่พิสดาร และ ตื่นเต้นหนังไทยที่พูดอังกฤษ แต่แน่นอนชาวต่างประเทศก็ได้รับข่าวสาร ที่นายปรีดีพยายามบอกผ่านสื่อวัฒนธรรมอันนี้

มีคนกล่าวว่า “พระเจ้าช้างเผือก” ไปฉายต่างประเทศด้วย เช่น ที่ฟิลิปปินส์ และคุณแดง คุณะดิลก ที่นายปรีดีลักลอบส่งออกไปกับ ชุดเสรีไทยของคุณสงวน ตุลารักษ์ ไปเมืองจีน ไปอังกฤษ และไปถึง สหรัฐอเมริกาในที่สุด คุณแดง คุณะดิลก ให้ข้อมูลว่าในสมัยนั้น ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นอัครราชทูตไทยอยู่ที่วอชิงตัน และเป็นหัวหน้า ขบวนการเสรีไทยในอเมริกาด้วย เมื่อคุณแดงไปถึงวอชิงตัน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๗ ในระหว่างสงครามนั้น ได้จัดฉาย “พระเจ้าช้างเผือก” ให้ข้าราชการอเมริกันประมาณ ๔๐๐ คนดู

ผมขอจบรายการแะรอย “พระเจ้าช้างเผือก” ด้วยการอ้าง ข้อความจากคำนำของนายปรีดี พนมยงค์ ในหนังสือเล่มนั้นว่า (นายปรีดี เขียนเป็นภาษาอังกฤษ ผมขอถอดความเป็นภาษาไทย)

“นี่คือเรื่องราวสมัยโบราณทางตะวันออก เมื่อชาติต่างๆ จับอาวุธ ขึ้นมา เมื่อตนได้รับบัญชาจากกษัตริย์ของตน ด้วยสาเหตุที่ไม่สามารถจะ รับรู้ได้ เว้นแต่จะได้รับคำสั่งมา ชาติต่างๆ ในปัจจุบันที่ได้รับแสงสว่าง จากสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตระหนักถึงความโง่เขลาของชน รุนก่อนตน และได้ให้อภัยกับสิ่งเสีย และผู้ถูกรุกราน ผู้รุกราน ผู้พิชิต และผู้พ่ายแพ้ทั้งหลายได้จับมือกันด้วยความรักฉันทพี่น้อง เพื่อ สร้างสรรค์ประโยชน์ร่วมกันของมนุษยชาติ

“ในดินแดนแห่งนี้มีช้างอุดมดกตื้น ช้างเผือกสูงส่งเหนือชั้นใด และประชาชนก็สรรเสริญ ‘พระเจ้าช้างเผือก’ กษัตริย์ผู้กล้าหาญของตน

พระองค์ทรงนามจักรา พระองค์ไม่ปรารถนาความโอ้อ่าแห่งราชสำนัก
แต่ทรงอุทิศพระองค์ต่อความผาสุกของประเทศชาติ พระองค์ต่อสู้อย่าง
กล้าหาญ แต่พระองค์รักสันติภาพ และเรื่องนี้ก็ขออุทิศให้สันติภาพ
เพราะสันติภาพมีชัยชนะไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าสงคราม"

เขียนเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๓ ไม่ทราบว่าเป็นตีพิมพ์ครั้งแรกที่ได้
โดยคัดมาจากหนังสือ วัน **"ปรีดี พนมยงค์" ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๓๑**
หน้า ๗๔-๗๕

THE KING OF THE WHITE ELEPHANT. A PRIDE PRODUCTION.

ศาสตร์พระเจ้าจักรา กับสารที่ “พระเจ้าช้างเผือก” สื่อ

กษัตริศ อนันตนาธร

เมื่อวันที่ ๔ เมษายน ที่ผ่านมา เป็นวาระครบรอบ ๘๐ ปีแห่งการฉายรอบปฐมทัศน์ของภาพยนตร์เรื่อง “พระเจ้าช้างเผือก” บทประพันธ์ของนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งจัดสร้างโดย PRIDI PRODUCTION ในบรรยากาศของสงครามโลกครั้งที่ ๒ ที่เริ่มต้นขึ้นแล้วบนโลกใบนี้

หลังจากนั้นเพียง ๘ เดือน ญี่ปุ่นบุกไทย สงครามโลกครั้งที่ ๒ ก็แผ่มาถึงประเทศไทย ก่อนที่จะสงบลงในวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๔๘๘ โดยที่ไทยยังรักษาเอกราชเอาไว้ได้ เพราะการทำงานของขบวนการเสรีไทยที่มีนายปรีดีเป็นหัวหน้านั่นเอง

เมื่อกล่าวถึง “พระเจ้าช้างเผือก” มักนึกกันถึงจุดยืนในทางสันติภาพ เพราะเป็นประเด็นหลักที่ผู้สร้างเขียนไว้ทั้งในหนังสือและเกริ่นไว้ในตอนต้นของเรื่อง แต่หากพิจารณาต่อไปแล้ว จะเห็นได้ว่ามีสารอีกหลายประการที่นายปรีดีได้ใส่ความหมายไว้ให้ผู้ชมได้ขบคิด

ในวาระ ๘๐ ปีของการฉาย “พระเจ้าช้างเผือก” จึงขอเสนอ *ศาสตร์พระเจ้าจักรา* ให้คนร่วมสมัยได้ช่วยกันสืบสาน รักษา และต่อยอด

จุดยืนทางการเมืองในยามสงคราม

ภาพยนตร์เรื่อง “พระเจ้าช้างเผือก” เป็นการนำประวัติศาสตร์ยุคอยุธยา มาดัดแปลงผสมจินตนาการขึ้นใหม่ โดยสร้างพระเจ้าจักราขึ้นมาจากเรื่องราวของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ กษัตริย์ที่มีช้างเผือกใน

รัชสมัยถึง ๗ เชือก จนได้รับการขนานพระนามว่า พระเจ้าช้างเผือก ผู้ทรง
เคยกระทำยุทธหัตถีกับพระเจ้าแปรในประวัติศาสตร์มาแล้ว

โดยในเรื่องนี้ กำหนดให้พระเจ้าจักราเป็น “ยุวกษัตริย์” และเน้น
ให้พระเจ้าจักราเป็นตัวแทนของพระมหากษัตริย์ซึ่งกล้าหาญ แต่รักสันติ
(โปรดสังเกตว่า เวลานั้นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลก็ทรงเป็น
“ยุวกษัตริย์” ของชาติเช่นเดียวกัน)

เรื่องย่อของภาพยนตร์เรื่องนี้ คือ พระเจ้าหงสา ผู้มีความ
ทะเยอทะยานและประสงค์จะทำลายอโยธยา ได้อ้างเรื่องขอช้างเผือก
จากพระเจ้าจักราเป็นเหตุ และเมื่อทรงปฏิเสธ จึงรุกรานเข้ามาทางเมือง
“กานบุรี” พระเจ้าจักราก็ออกรบต่อตีกับอริราชศัตรู โดยไม่ประสงค์ให้
อาณาจักรต้องล้มตาย จึงกระทำยุทธหัตถีกับพระเจ้าจักราจนได้รับ
ชัยชนะ

แต่ความแตกต่างของเรื่อง “พระเจ้าช้างเผือก” กับภาพยนตร์
สงครามในเวลาต่อมานั้นมีหลายประการ เช่น ปกติสงคราม “ไทยรบ
พม่า” มักจะพูดถึงความขัดแย้งระหว่าง ๒ ฝ่ายเพียงอย่างเดียว แต่
ในเรื่องนายปรีดีได้พูดถึงสงครามโลกในเวลานั้น ผ่านการแต่งเรื่อง
ทางประวัติศาสตร์ ที่สำคัญคือ การที่เน้นในเรื่องว่า เมื่อพระเจ้าหงสา
มีพระเจ้าโมกุลแห่งอินเดียหนุนหลังแล้ว ก็จะสามารถแผ่ขยายอำนาจ
เข้ามายังอโยธยาได้ ในความหมายว่าเป็นบริบทของการเมืองในระดับ
ภูมิภาค-โลก ที่เพิ่มมิตินอกจากเพียงหงสากับอโยธยา

และมีหลายต่อหลายครั้งที่พระเจ้าจักรามักทรงปรารภว่า
“มิตรภาพจะมีคุณค่าอะไร ถ้ามันเป็นอุปสรรคขวางกั้นความทะเยอ-
ทะยาน” (หน้า ๒๒๕)

พระเจ้าจักรา

ชีวิตอาณาจักร

ในเรื่องนี้ พระเจ้าจักราได้แสดงให้เห็นโดยตลอดว่า พระองค์ไม่ประสงค์ให้ไพร่ฟ้าต้องเดือดร้อนจากภัยของสงคราม เมื่อถึงจุดที่สามารถจะยุติการเข่นฆ่ากันได้ พระองค์ก็ใช้วิธีเป็นฝ่ายทรงช้างไปหาพระเจ้าหงสา เพื่อขอทำยุทธหัตถี เป็นการสู้กันตัวต่อตัวเพื่อยุติปัญหา เพราะศัตรูของพระเจ้าจักรา คือ พระเจ้าหงสา พระองค์เดียวเท่านั้น มิใช่ราษฎรชาวหงสา

ดังนั้น เมื่อเอาชนะพระเจ้าหงสาได้แล้ว จึงทรงปล่อยราษฎรชาวหงสาให้เดินทางกลับมาตมภูมิ โดยมีได้เบียดเบียนบีทาประการใด ดั่งมีพระบรมราโชวาทความตอนหนึ่งว่า

“ขอให้ครั้งนี้เป็นบทเรียนสำหรับพวกเจ้า บทเรียนสำหรับพวกเราทุกคน อย่าให้ต้องถูกบังคับขู่เข็ญวุ่นวายอีกเลย ... จงเล่าขานให้ลูกหลานของเจ้าฟังถึงเรื่องในวันนี้ เรื่องของกษัตริย์ต่อกษัตริย์ทรงกระทำยุทธหัตถีกันเพื่อยุติกรณีพิพาท เพื่อว่าอนุชนรุ่นหลังจะได้รับรู้และกำชับผู้นำของตนให้กระทำเยี่ยงนี้บ้าง หากพวกเขาจำต้องต่อสู้กัน ด้วยวิธีทางนี้เท่านั้น จึงจะทำให้ชนทั้งผองในโลกได้รอดพ้นจากสงครามอันไร้ประโยชน์ และความทุกข์ทรมานที่ไม่จำเป็นเลย” (หน้า ๓๒๕)

และ “ทหารแห่งหงสา! เก็บอาวุธของพวกเจ้า แล้วกลับไปบ้านเมืองของเจ้า ขอจงมีสันติสุขเถิด” (หน้า ๓๒๖)

นอกจากนี้ ยังมีอีกฉากหนึ่งที่น่าสนใจมาก คือ เมื่อพระเจ้าหงสาจะเกณฑ์ไพร่พลมารบกับอยุธยา ได้เสด็จออกพระระเบียงเพื่อประกาศข่าวการทำสงครามให้พสกนิกรได้รับทราบ มีชายสูงอายุคนหนึ่ง ลูกขึ้นแล้วกล่าวย่างเด็ดเดี่ยวว่า

“พสกนิกรต่างเหนื่อยล้าจากการทำสงครามไปทั่วทุกคน ในชีวิตของข้าพระพุทธเจ้าได้ถูกสั่งให้ไปทำสงครามกว่าสิบหน และครั้งนี้เพื่อ

ชายชราชาวหงสา แสดงโดย หลวงวิลาศปริวัตร (เหลื่อม วินทุพราหมณกุล)
ผู้ประพันธ์ **ความไม่พยายาบท** นวนิยายเรื่องแรกของไทย

ข้างเผือกเพียงเชือกเดียว ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกเชื่อมั่นเหลือเกินว่า สิ่ง
พระองค์มีพระราชประสงค์ให้พวกข้าพระพุทธเจ้าไปตายเพื่อให้ได้มานั้น
ย่อมสามารถได้มาด้วยวิธีการเจรจาโดยสันติ” (หน้า ๒๖๗)

ชายผู้นั้นได้รับพระราชทานออกจากพระเจ้าหงสา พุ่งตรงไปปัก
ธงที่หัวใจ เป็นการปลิดชีพทันที

คติทางประชาธิปไตย

เมื่อพระเจ้าหงสาปลิดชีพพสกนิกรของตนเองด้วยความโกรธ
เกรี้ยวแล้วนั้น มีพระราชดำรัสชัดเจนว่า “คำสั่งของข้า คือ กฎหมายสูงสุด
ยิ่งกว่าอื่นใด” (หน้า ๒๖๘)

คติทางการเมืองเช่นนี้ ตรงกันข้ามกับพระเจ้าจักราทีเดียว

ดังในตอนต้นเรื่อง เมื่อสมุหราชมนเฑียรเสนอว่า พระเจ้าจักรา
ควรปฏิบัติตามโบราณราชประเพณีในการมีพระมเหสี ๓๖๕ คน แต่
พระเจ้าจักราทรงปฏิเสธ โดยยกสถานการณ์ที่หงสาอาจมาดขยี้โยธยา
ได้ทุกเมื่อ สมควรที่จะหาช้าง ๓๖๕ เชือกไว้ใช้งานมากกว่านั้น พระองค์
ทรงถามความเห็นของเสนาพฤตมาตยที่อยู่มหาสมาคม ณ ที่แห่งนั้น
โดยต่างก็พากันโค้งกายถวายความเคารพ และเห็นด้วยทุกประการ
คงมีแต่สมุหราชมนเฑียรผู้เดียวที่ไม่เห็นด้วย

ดังนั้นแล้ว พระเจ้าจักราจึงตัดสินใจว่า “ในเมื่อบรรดาเสนาบดี
ส่วนใหญ่ต่างเห็นชอบที่จะจับช้างก่อน เราก็ควรเตรียมให้พร้อมสำหรับ
การนั้น” (หน้า ๒๒๖)

พระเจ้าหงสา

ความเป็นอารยะ/ศิวิไลซ์

ในประเด็นความเป็นอารยะ หรือความศิวิไลซ์ของประเทศไทย ต่อสายตาชาวโลกนั้น ไม่เพียงแต่ในส่วนเนื้อหาที่จะได้กล่าวถึงต่อไปนี้เท่านั้น แต่ที่อยากตราไว้ในเบื้องต้น คือ เรื่องการถ่ายทำภูมิประเทศ ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ วิถีชีวิตของผู้คน นาฏศิลป์ ดนตรี โดยเฉพาะเพลงประกอบภาพยนตร์ ที่พระเจนดุริยางค์นำเพลงดนตรีไทยเดิม มาเรียบเรียงแล้วบรรเลงออกมาอย่างไพเราะ ฟังได้โดยไม่ล้าสมัย

ประเด็นสำคัญที่พระเจ้าจักราในเรื่องนี้แสดงให้เห็น คือ “ทรงแก้ไขเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับพระราชอัธยาศัยที่เรียบง่ายและสมถะ กล่าวได้ว่า ในขณะที่ความต้องการจะเปลี่ยนแปลงระเบียบขนบธรรมเนียมเริ่มเกิดขึ้นในประเทศตะวันตกนั้น แผ่นดินไทยโดยพระเจ้าแผ่นดินเองได้ทรงเริ่มเคลื่อนไหวเพื่อการเปลี่ยนแปลงในแบบเดียวกันแล้ว แผ่นดินไทยจึงเริ่มมีการปฏิรูปขนบธรรมเนียมประเพณีหลาย ๆ อย่างที่เหมาะสม โดยพระเจ้าแผ่นดินทรงเป็นผู้นำ ในเวลาเดียวกันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตะวันตก” (หน้า ๒๑๒-๒๑๓)

ในภาพยนตร์เรื่องนี้ นายปรีดีได้ยึดถือ “ประกาศเปลี่ยนธรรมเนียมใหม่” ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างเคร่งครัด ดังพระบรมราชโองการ ความว่า

“ธรรมเนียมที่หมอบคลานกราบไหว้ในประเทศสยามนี้ เห็นว่า เป็นการกดขี่แก่กันแข็งแรงนัก ... ธรรมเนียมที่หมอบคลานนั้น ให้เปลี่ยนอิริยาบถเป็นยืนเป็นเดิน ธรรมเนียมที่ถวายบังคมแลกราบไหว้นั้น ให้เปลี่ยนเป็นก้มศีรษะ ธรรมเนียมที่ยืนที่เดินแลก้มศีรษะนี้ใช้ได้เหมือนกับธรรมเนียมที่หมอบคลานถวายบังคมแลกราบไหว้”

โดยจะเห็นได้ว่า ตลอดภาพยนตร์นี้ทั้งเรื่อง มีแต่ธรรมเนียมเดินยืน และก้มศีรษะเท่านั้น

พระราชูปถัมภ์ประเสริฐ

สมุหราชมณฑิยาธิราชในเรื่องนี้ ซึ่งเป็นผู้เร่งรัดให้พระเจ้าจักราปฏิบัติตามโบราณราชประเพณีที่จะทรงมีมเหสีเทวี ๓๖๕ องค์นั้น ได้กล่าวสรรเสริญพระมหากษัตริย์ของเขาเมื่อจบเรื่องว่า “พระองค์ทรงรักประเทศกับข้างของพระองค์มากกว่าความคิดที่จะมีพระมเหสี ๓๖๖ องค์!” (หน้า ๓๓๘)

โดยในตอนจบเรื่องพระเจ้าจักราได้เลือก เรณู ธิดาของสมุหราชมณฑิยาธิราช เป็นพระราชินีเพียงพระองค์เดียว โดยไม่มีเบี้ยหวัด เงินปี หรือพระตำหนักส่วนพระองค์ (หน้า ๓๓๑)

จากนั้น พระราชินีเรณูได้ทูลพระเจ้าจักรา ความว่า “ถึงหม่อมฉันจะเป็นเพียงราชินีกิตติมศักดิ์ ก็ขอให้หม่อมฉันได้ทูลว่า การเลี้ยงดุนางสนมทั้ง ๓๖๕ นางนั้น จะเป็นการสิ้นเปลืองพระราชทรัพย์อย่างมาก พระราชทรัพย์เหล่านี้ควรจะนำไปใช้ในการส่งเสริมความกินดีอยู่ดีให้แก่ประชาราษฎร์และความรุ่งเรืองของประเทศมากกว่า” (หน้า ๓๓๒)

และ “ถึงสงครามจะยุติ เราก็ยังต้องการใช้ช้างจำนวนมากไม่เพียงแต่สำหรับกองทัพเท่านั้น แต่สำหรับงานในป่าด้วยเพคะ อีกอย่างหนึ่งพวกช้างนี้เป็นสัตว์น่ารักนะเพคะ หม่อมฉันชอบมัน ... ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทน่าจะทรงนำพระราชทรัพย์ไปใช้จ่ายในการเลี้ยงดูช้างทั้งหลาย” (หน้า ๓๓๓)

พระเจ้าจักราทรงเห็นพ้องด้วยกับพระราชินีของพระองค์ ทรงชื่นชมว่า “ที่รักของฉัน การณ์จะเป็นไปตามที่เธอบอกมา แต่เธอต้องช่วยฉัน เธอจะเป็นคนเดียวที่เข้าใจฉัน ยิ่งมองเธอ ฉันยิ่งชอบเธอ” (หน้า ๓๓๓-๓๓๔)

และยกจากตำแหน่งพระราชินีกิตติมศักดิ์ให้เป็นพระราชินีตัวจริงของพระองค์ ดังความตอนหนึ่งว่า “เธอจะมาเป็นราชินีของฉันใหม่ เป็นราชินีตัวจริงของฉัน” (หน้า ๓๓๔)

เรณู

ตัวช้าง (เผือก)

พระเจ้าจักราได้แสดงศาสตร์ของพระองค์ไว้ให้ปรากฏแล้ว ถึงความเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ผู้รักประเทศชาติ และความสุขของราษฎรยิ่งกว่าความสุขส่วนพระองค์

แม้จะเป็นพระมหากษัตริย์ที่วิเศษถึงเพียงนั้น แต่ก็น่าสงสาร พระองค์อยู่ไม่น้อย หากชีวิตของพระองค์จะมีพระราชินีเพียงพระองค์เดียวที่เข้าใจพระองค์ท่าน (“คุณเธอจะเป็นคนเดียวที่เข้าใจฉัน”)

ท้ายที่สุดนี้ จึงขอเชิญชวนผู้อ่านบทความนี้ รับชมภาพยนตร์เรื่อง “พระเจ้าช้างเผือก” ที่อาจเห็นศาสตร์พระเจ้าจักราในมุมมองที่แตกต่าง ออกไปจากผู้เขียนก็ได้ ซึ่งรับชมได้ฟรีทาง YouTube ของหอภาพยนตร์ โดยมีได้ต้องมี “ตัวช้าง (เผือก)” แต่อย่างใด

แก้ไขเล็กน้อยจากที่เคยแพร่ครั้งแรกใน

<https://www.the101.world/the-king-of-the-white-elephant/>

เมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๔

บรรณานุกรม

- ประกาศธรรมนิยมใหม่ จุลศักราช ๑๒๓๕
- ปรีดี พนมยงค์. **พระเจ้าช้างเผือก**. นครปฐม: หอภาพยนตร์ (องค์การมหาชน), ๒๕๕๘.

ข้อวิจารณ์ถึง “พระเจ้าช้างเผือก” จากต่างประเทศ และปัญญาชนไทยในอดีต

ก้อง ฤทธิ์ดี และ พุทธพงษ์ เจียมรัตตัญญู

สถานะของภาพยนตร์เรื่อง “พระเจ้าช้างเผือก” ในปัจจุบันนั้น ถือเป็นมรดกภาพยนตร์เรื่องสำคัญของชาติ ทั้งในแง่การเป็นภาพยนตร์ไทยที่เก่าแก่ที่สุดเท่าที่หลงเหลืออยู่อย่างสมบูรณ์ เป็นผลงานการสร้างของปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโสและผู้นำการเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย และที่สำคัญที่สุด คือ เป็นภาพยนตร์ไทยที่สร้างขึ้นด้วยอุดมการณ์อันเป็นอุดมคติสูงสุดในประวัติศาสตร์ นั่นคือการประกาศสันติภาพแก่โลกและมนุษยชาติ

อย่างไรก็ตาม กว่าที่คุณค่าของ “พระเจ้าช้างเผือก” จะกลายเป็นที่ประจักษ์ ต้องผ่านการพิสูจน์ด้วยกาลเวลาอันยาวนาน หลักฐานซึ่งเป็นข้อวิจารณ์ต่างๆ ถึงภาพยนตร์เรื่องนี้ จึงปรากฏให้เห็นอยู่เสมอในอดีต โดยเฉพาะในแง่ “ศิลปะภาพยนตร์”

หลักฐานชิ้นแรกสุด เกิดขึ้นตั้งแต่ที่ “พระเจ้าช้างเผือก” ออกฉายครั้งแรกเมื่อวันที่ ๔ เมษายน ๒๔๘๔ พร้อมกัน ๓ ประเทศ คือ ไทย สิงคโปร์ และสหรัฐอเมริกา โดยที่อเมริกานั้นเข้าฉายที่โรง Belmont นครนิวยอร์ก ซึ่งหนังสือพิมพ์ *The New York Times* ในตอนนั้นได้ลงข่าวถึงภาพยนตร์ “พระเจ้าช้างเผือก” ถึง ๒ วันติดกัน

วันแรก คือ ฉบับวันศุกร์ที่ ๔ เมษายน ในหน้า Amusements มีข่าวประกาศใต้คำพาดหัวว่า Of Local Origin เนื้อข่าวสั้นๆ พูดถึงการจัดฉายรอบปฐมทัศน์ของภาพยนตร์ “พระเจ้าช้างเผือก” หรือ “The

King of the White Elephant” โดยข้อมูลบอกว่านี่เป็นหนัง “dramatic feature” (หรือหนังยาวที่มีนักแสดง) เรื่องแรกที่ผลิตในประเทศไทย (ซึ่งเป็นข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง เนื่องจากภาพยนตร์เรื่องยาวเรื่องแรกของไทยนั้นสร้างขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๗๐) และการฉายรอบปฐมทัศน์โลกในคืนวันนี้ จะมีขึ้นที่โรง Belmont Theatre โดย ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช อัครราชทูตไทยประจำสหรัฐฯ จะเข้าร่วมงานด้วย

ต่อมาในวันเสาร์ที่ ๕ เมษายน หนังสือพิมพ์ *The New York Times* ตีพิมพ์บทวิจารณ์ภาพยนตร์ “The King of the White Elephant” เขียนโดย บอสลี โครวเธอร์ นักวิจารณ์หนังสือคนสำคัญของอเมริกา ได้คำพาดหัวว่า Made in Siam เป็นบทวิจารณ์สั้นความยาว ๓ ย่อหน้า ที่ออกไปในทางติตติงคุณภาพของหนัง โดยมีเนื้อหาคร่าวๆ ว่า “นี่คือของแปลกน่าขัน ความน่าสนใจอย่างเดียวยู่ตรงที่เป็นหนังขนาดยาวเรื่องแรกที่สร้างในประเทศไทย (หรือสยาม) The King of the White Elephant ออกฉายเมื่อคืนนี้ที่โรง Belmont และก็ตามคาดหวังที่เราพึงมีต่อหนังเรื่องแรกของประเทศใด ๆ ก็ตาม หนังมีความหยาบและเห็นได้ว่าเลียนแบบหนังเรื่องอื่นๆ ใช้นักแสดงท้องถิ่นพูดภาษาอังกฤษแบบแข็งๆ แต่เสน่ห์ของหนังก็อยู่ที่ความไร้เดียงสาของมันเอง ตัวหนังราวกับมาช้าไป ๒๕ ปี ยกเว้นเพียงแต่ว่าหนังเรื่องนี้มีเสียงพูดเสียงวิจารณ์ที่เราพึงมีต่อหนัง คือ ทำไมศิลปินชาวสยามจึงเลียนแบบฮอลลีวูดในการพูดถึงประเทศตัวเอง ทำไมพวกเขาถึงเอาเรื่องราวพื้นๆ ของการเป็นอรหันระหว่างกษัตริย์โบราณสององค์ องค์หนึ่งเป็นผู้รักสันติและนิยมชมชอบในข้าง อีกองค์เป็นนักเลงที่ซบรังแกผู้อื่น ทำไมถึงเล่าเรื่องนี้ด้วยการใส่ฉากต่อสู้และไล่ล่าราวกับหนังควาบบอยอเมริกันเอาล่ะ พวกเขาใช้ช่างสู้กันแทนที่จะเป็นม้า นั่นก็ทำให้น่าตื่นเต้นและน่าสนใจใช้ได้ แต่ทำไมหนังที่สร้างในสยามจึงไม่แสดงความเป็นท้องถิ่น

จะแสดงเป็นละครใบ้ไปเลยก็ได้ และทำให้แตกต่างจากสูตรสำเร็จของฮอลลีวูดไปเลย”

นี่เป็นบทวิจารณ์ที่ตรงไปตรงมาแบบตะวันตก ซึ่งอาจจะไม่เข้าใจบริบทของหนัง และไม่ทราบถึงสารสำคัญที่ปริศนา พนมยงค์ ต้องการสื่อถึงแนวคิดสันติภาพและการให้อภัย เพื่อยับยั้งการต่อสู้พาดพิงในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ ซึ่งในขณะนั้นอาจยังดูเป็นเรื่องไกลตัวของคนอเมริกัน และเป็นหนังที่สร้างออกมาโดยหวังให้เผยแพร่กับคนทุกชาติทุกภาษา ไม่ใช่แค่กับคนไทย แต่ในขณะเดียวกัน ไม่น่าแปลกใจที่นักวิจารณ์อเมริกันจะติเตียนหนังบนพื้นฐานของคุณภาพงานสร้างและมาตรฐานการเล่าเรื่อง เพราะหนังอเมริกันในยุคเดียวกันและยุคก่อนหน้า เด็บโตเป็นอุตสาหกรรมที่เข้มแข็ง และมีหนังคลาสสิกระดับโลกออกมามากมาย เช่น “Gone With the Wind” หรือ “Wizard of Oz” ซึ่งไปไกลกว่าหนังสยามในแง่การสร้าง

อีกเหตุผลหนึ่งซึ่งยังไม่อาจยืนยันได้อย่างชัดเจน แต่มีความเป็นไปได้ว่า “พระเจ้าช้างเผือก” ฉบับที่เผยแพร่ในอเมริกานั้น อาจไม่ใช่ฉบับสมบูรณ์ซึ่งยาว ๑๐๐ นาที เพราะหลักฐานจากรายงานในนิตยสาร **Variety** ระบุว่า ภาพยนตร์ที่ฉายนั้นยาว ๖๖ นาที และภายหลังได้มีการค้นพบฟิล์มภาพยนตร์ “พระเจ้าช้างเผือก” ในฉบับที่มีความยาวเพียง ๕๓ นาที ซึ่งใกล้เคียงกับข้อมูลที่ระบุดังกล่าว ภาพยนตร์ฉบับนี้แตกต่างจากฉบับสมบูรณ์ ตั้งแต่ไตเติลเรื่อง หลายจากถูกตัดออกไป รวมทั้งดนตรีที่เปลี่ยนไปเกือบจะทั้งเรื่อง ซึ่งได้ลดทอนคุณค่าของภาพยนตร์ลงไปอย่างน่าเสียดาย และอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดคำดูหมิ่นจากนักวิจารณ์ต่างชาติ

ในเมืองไทย แม้จะไม่พบบทวิจารณ์เรื่อง “พระเจ้าช้างเผือก” อย่างเป็นทางการ เมื่อครั้งออกฉายที่โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ แต่อีก ๖ ปี ต่อมา ส. ธรรมยศ นักปรัชญาและนักเขียนผู้ยิ่งใหญ่

ข้อวิจารณ์ถึง “พระเจ้าช้างเผือก”
จากต่างประเทศและปัญญาชนไทยใน๑๕๓

ที่สุดคนหนึ่งของไทย ได้เขียนบทวิจารณ์หนังเรื่อง “แอนนา กับพระเจ้ากรุงสยาม” หรือ “Anna and the King of Siam” ในปี พ.ศ. ๒๔๙๐ โดยชื่นชมผลงานจากฮอลลีวูดเรื่องนี้ว่าเป็น “เรื่องที่มีค่าเรื่องหนึ่ง ควรฉายตามโรงเรียนชั้นสูงและมหาวิทยาลัยทั่วไป” ในตอนหนึ่งเขาได้กล่าวเทียบถึงภาพยนตร์ไทย โดยยกตัวอย่างถึง “พระเจ้าช้างเผือก” ว่า

“หัวข้อที่ขอกล่าว ณ ที่นี้ คือ ทำไมเราสามารถทนทานกันได้ถึงเรื่องที่ยิ่งใหญ่ที่สุดเช่นเรื่อง ‘พระเจ้าช้างเผือก’ ออกไปแสดงถึงต่างประเทศได้? ทำไมจึงไม่รู้สึกละอายใจในการอดกลั้น อวดความน่าอดสูเช่นนั้นเล่า? ข้าพเจ้าดูหนังหลายร้อยหลายพันเรื่อง เกือบกล่าวได้ว่าเป็นคนหนึ่งที่ดูถึงหลง เพราะเป็นมหาวิทยาลัยที่ให้ความรู้สึกนึกคิดต่างๆ แก่ข้าพเจ้ามากมาย หนังไทยบางเรื่องไม่ผิดหรือเลวไปกว่า

นายแสน อรรถมยศ

ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช

ละครชาติชาติเรี เราก็ยังอุตส่าห์เสียดวงค์ไปดูกันได้ด้วยความเศร้า
สลด ศิลปินในเมืองไทยก็เป็นที่รู้ทั่วกันว่า อยู่ในวงแคบเพียงไร และเท่าที่
ดำรงกันอยู่ได้ทุกวันนี้ ได้เป็นสภาพที่ปราศจากอุปการะและแห่งแล้ง
กันอย่างไรในสายตาโลก?”

คำวิจารณ์อันรุนแรงของ ส. ธรรมยศ อาจจะพอเป็นมาตรวัด
อุณหภูมิความรู้สึกที่คนไทยบางส่วนมีต่อ “พระเจ้าช้างเผือก” ในเวลานั้น
นอกจากนี้ ปัญญาชนไทยซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับ “พระเจ้าช้างเผือก”
โดยตรงอย่าง ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ผู้เป็นเสมือนทูตผู้นำ “พระเจ้า
ช้างเผือก” ไปเผยแพร่ให้คนอเมริกันรู้จัก ในฐานะอัครราชทูตไทยประจำ
สหรัฐอเมริกาในเวลานั้น ม.ร.ว.เสนีย์ได้กล่าวถึง “พระเจ้าช้างเผือก” ไว้
เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๕๓๒ ในหนังสือ **ชีวิตลิขิต** ที่มีลักษณะเป็นบันทึกชีวิต
ย้อนหลังจากวัย ๘๔ ปี ให้ลูกหลานได้อ่าน ความเป็นมาว่า

“ความคิดของผู้มีอำนาจในเมืองไทย เช่น ปรีดี บางทีก็ชอบกล
ระหว่างปูเป็นทูตที่อเมริกา ปี ๒๔๘๔ ก่อนสงคราม ปรีดีส่ง ประสาท สุขุม
นำภาพยนตร์ พระเจ้าจักรา ไปฉายที่นิวยอร์ก ก่อนนั้นเราได้ดูกัน มีภาพ
คนกินข้าวด้วยมืออย่างสกปรก พระเอก พระเจ้าจักรารบชนะพระเจ้า
หงสาบนหลังช้าง เพราะหงสาเมาเหล้า ก่อนขึ้นช้างป็นตก ๆ ปูเห็นว่าแย่
ไม่ควรฉาย แต่พูดไม่ออกเพราะคุณประสาท ลูกน้องปรีดี ยืนยันว่าของ
แกลดี เข้าโรงภาพยนตร์ที่นิวยอร์กได้ราว ๗-๘ วัน เจ้าของโรงภาพยนตร์
เลิกสัญญา ไม่ยอมให้ฉายต่อ เพราะไม่มีคนดู เสียชื่อโรงภาพยนตร์
ก็ทำนองเดียวกันที่ปรีดีแต่งเครื่องแบบทหารเรือ ติดหมวดครานำทหาร
เรือยัดวังหลวงจนคนจำได้”

แต่อย่างผู้ที่ศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองไทยทราบกันดีว่า
ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช และ ปรีดี พนมยงค์ นั้น มีข้อขัดแย้งกันมายาวนาน
แม้จะอยู่ร่วมขบวนการเสรีไทยด้วยกันในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ ก็ตาม
ซึ่งอาจมีผลถึงทัศนคติต่อ “พระเจ้าช้างเผือก” ดังที่ได้บันทึกไว้

ปฏิเสธไม่ได้ว่า “พระเจ้าช้างเผือก” เป็นภาพยนตร์ที่ได้รับการสร้างขึ้นในบริบทพิเศษ การพิจารณาภาพยนตร์เรื่องนี้จึงต้องนำบริบทแวดล้อมเข้ามามีส่วนร่วมอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง ไม่ว่าจะเป็นแง่มุมทางประวัติศาสตร์หรือองค์ประกอบทางการเมือง โดยข้อวิจารณ์เหล่านี้เป็นเพียงด้านหนึ่งของเหรียญที่ปรากฏให้เห็นปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นในอดีตเท่านั้น ปัจจุบัน หอภาพยนตร์ได้อนุรักษ์ภาพยนตร์เรื่องนี้ และนำออกเผยแพร่ให้ได้ชมทั้ง ๒ ฉบับ ซึ่งนับเป็นเครื่องมือที่ดีที่สุดที่จะให้คนรุ่นหลังได้พิสูจน์คุณค่าของ “ช้างเผือก” แห่งภาพยนตร์ไทยเรื่องนี้ด้วยตัวเอง

แก้ไขเล็กน้อยจากที่เผยแพร่ครั้งแรกใน

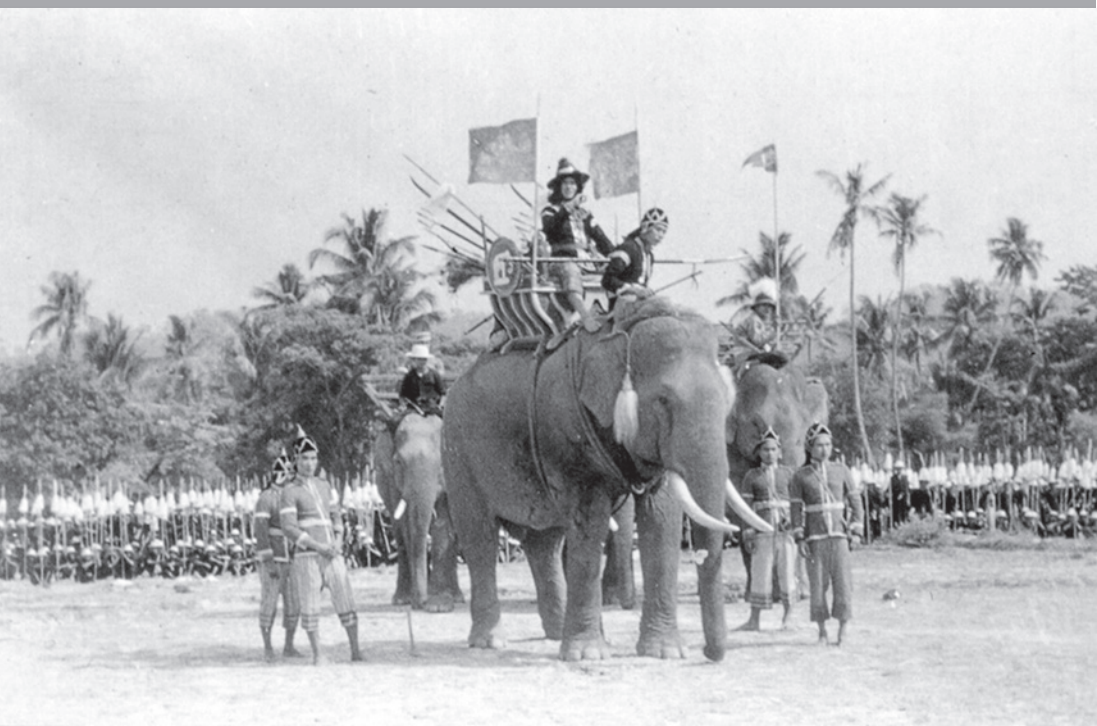
<https://fapot.or.th/main/news/258>

เมื่อวันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๖๓

อ้างอิง

- หนังสือพิมพ์ *The New York Times* ฉบับวันที่ ๔ และ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๔
- บทความเรื่อง “The King of the White Elephant and I พระเจ้าช้างเผือก สามีญายพนตรเพื่อชาติไทยและมนุษยชาติ” โดยข้าพเจ้าเอง (<https://www.fapot.or.th/main/information/article/view/253>)
- หนังสือ *ชีวิตและผลงาน ส. ธรรมยศ* โดย อสิธรา พ.ศ. ๒๕๕๑
- บทความเรื่อง “การหลอมความหลากหลายเพื่อจุดมุ่งหมายเดียวกันของ ขบวนการเสรีไทย” โดย กษิตศ อนันทนารถ ในนิตยสาร *ปาจารย์สาร* กันยายน-พฤศจิกายน ๒๕๕๕

၁၁၁

อ่านจดหมายนำฉาย “พระเจ้าช้างเผือก” และบันทึกข้อบกพร่องของภาพยนตร์ โดย ปรีดี พนมยงค์ ขณะลี้ภัยในจีน

พุทธพงษ์ เจียมรัตตัญญู

ในช่วงระหว่างเตรียมจัดกิจกรรม “๘๐ ปี พระเจ้าช้างเผือก” เมื่อวันเสาร์ที่ ๔ เมษายนที่ผ่านมา ทีมงานหอภาพยนตร์ อันประกอบด้วย โดม สุขวงศ์ ชลิดา เอื้อบำรุงจิต และผู้เขียน ได้มีโอกาสไปค้นคว้าเอกสารเกี่ยวกับภาพยนตร์เรื่อง “พระเจ้าช้างเผือก” ที่ทายาทของปรีดี พนมยงค์ ผู้สร้างภาพยนตร์ มอบให้แก่หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งทำให้ได้พบหลักฐานที่นำไปสู่ข้อมูลใหม่ๆ เกี่ยวกับ “พระเจ้าช้างเผือก” จำนวนหนึ่ง

หนึ่งในหลักฐานชิ้นสำคัญนั้น คือ สำเนาจดหมายที่ ปรีดี พนมยงค์ เขียนขึ้น ขณะลี้ภัยทางการเมืองอยู่ที่สาธารณรัฐประชาชนจีน เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๙ เนื้อความในจดหมายกล่าวถึงการส่งฟิล์มภาพยนตร์เรื่อง “พระเจ้าช้างเผือก” ไปให้คณะกรรมการสันติภาพจีนพิจารณาจัดฉายให้ประชาชนจีนได้ชม โดยปรีดีได้เล่าถึงเหตุผลในการสร้าง ซึ่งขณะนั้นผ่านไปแล้วราว ๑๖ ปี และกล่าวเชื่อมโยงถึงสถานการณ์ทางการเมืองของโลกในยุคต้นของสงครามเย็น รวมถึงได้แนบบันทึกข้อบกพร่องของภาพยนตร์ที่เขาได้ค้นพบด้วยตนเองในขณะนั้น

ก่อนหน้านี้ เราทราบแต่เพียงว่า “พระเจ้าช้างเผือก” เคยจัดฉายในประเทศไทย สหรัฐอเมริกา และสิงคโปร์ ในรอบปฐมทัศน์ เมื่อเดือน

เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๔ และที่ฟิลิปปินส์ ในปีเดียวกัน จากบันทึกของ
คาร์ล โพรเทียร์น รวมทั้งฉายที่ประเทศฝรั่งเศส เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ จาก
ข้อเขียนของชาญวิทย์ เกษตรศิริ ซึ่งทำให้คนไทยรุ่นหลังได้รู้จัก “พระเจ้า
ข้างเฝือก” และเป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดการจัดฉายอีกหลายครั้งในกาล
ต่อมา แต่การมีอยู่ของเอกสารจดหมายเหตุฉบับนี้ ทำให้ทราบเพิ่มเติม
ว่า มีความพยายามจัดฉายภาพยนตร์เรื่องนี้ที่ประเทศจีนด้วย และอาจ
รวมไปถึงฮ่องกง ที่เป็นสถานที่เริ่มต้นในการลักลอบนำฟิล์มเข้ามาในจีน
รวมทั้งยังพบว่า นอกจากภาพยนตร์ฉบับเต็มซึ่งยาว ๑๐๐ นาที และ
ฉบับสั้นยาว ๕๓ นาที ที่อยู่ในคลังอนุรักษ์ของหอภาพยนตร์ ยังมีอีกฉบับ
หนึ่งตามที่ระบุในจดหมาย ซึ่งถูกตัดทอนบางฉากออกไปเล็กน้อยจาก
ภาพยนตร์ฉบับเต็ม

และที่น่าสนใจอย่างยิ่ง คือ ท่ามกลางข้อเขียนดำหนิและชื่นชม
“พระเจ้าข้างเฝือก” ที่มีอยู่จำนวนมาก บันทึกข้อบกพร่องที่แนบท้ายมา
พร้อมกับจดหมายฉบับนี้ ได้ถือเป็นการค้นพบข้อวิจารณ์ภาพยนตร์เรื่องนี้
โดยตัวผู้สร้าง คือ ปรีดี พนมยงค์ เองเป็นครั้งแรก

เนื่องในวันปรีดี พนมยงค์ ๑๑ พฤษภาคม หอภาพยนตร์จึงขอ
นำข้อความในจดหมายและบันทึกดังกล่าวมาลงให้ผู้สนใจได้อ่าน
ซึ่งไม่เพียงแต่จะหวังให้เป็นต้นธารในการศึกษาและช่วยต่อเติมเรื่องราว
ของ “ข้างเฝือก” แห่งวงการหนังไทยให้สมบูรณ์เท่านั้น หากแต่ยังต้องการ
ให้เห็นถึงความคิดและการวิจารณ์เพื่อทบทวนตนเองของผู้สร้าง อันเป็น
ลักษณะสำคัญที่มักจะได้พบอยู่เสมอจากข้อเขียนต่างๆ ของปรีดี
พนมยงค์

นายปรีดี ขณะอำนวยการสร้าง ที่จังหวัดแพร่

วันที่ ๑๘ กันยายน ๑๙๕๖

ท่านเลียวซันซือ ที่นับถือ

ด้วยในปี ค.ศ. ๑๙๔๐ อันเป็นสมัยที่สงครามได้เกิดขึ้นแล้วในยุโรป และมีท่าทีที่จะขยายลูกลามเปนสงครามโลกครั้งที่สองนั้น ข้าพเจ้าโดยความช่วยเหลือของเพื่อนในประเทศไทยได้จัดทำภาพยนตร์มีเสียงคำพูด เปนภาษาอังกฤษให้ชื่อเรื่องว่า “พระเจ้าช้างเผือก” ตามใจความในหนังสือ ที่ข้าพเจ้าเปนผู้แต่งโดยอาศัยเค้าความตอนหนึ่งในประวัติศาสตร์ของ ไทย เมื่อ ๔๐๐ ปีกว่ามาแล้ว. สาระสำคัญของเรื่องนั้น คือ การคัดค้าน สงครามและส่งเสริมสันติภาพดังปรากฏในคำนำที่เปนตัวอักษรในต้นเรื่อง ของภาพยนตร์ดังนี้

“เรื่องนี้เปนนิยายของกษัตริย์องค์หนึ่งซึ่งครองอาณาจักร “อโยธยา” เมื่อ ๔๐๐ ปีมาแล้ว. เขาป้องกันอาณาจักรของเขาด้วยดาบ ของเขาเองและเสียงชีวิตเพื่อเพื่อนร่วมชาติของเขา ในดินแดนนี้มีช้าง มากมาย ช้างเผือกได้รับความยกย่องมีเกียรติกว่าสัตว์ทั้งหลายและราษฎร ได้ยกย่องกษัตริย์ผู้เปนวีรชนของเขาว่า “พระเจ้าช้างเผือก” เขามีชื่อว่า “จักรา”. เขาไม่ชอบความฟุ้งเฟ้อแห่งราชสำนักของเขา เขาได้อุทิศตน ทั้งหมดเพื่อความผาสุกแห่งชาติของเขา. เขารบอย่างกล้าหาญแต่เขารัก สันติภาพและนิยายเรื่องนี้อุทิศให้แก่สันติภาพ”.

ภาพยนตร์เรื่องนี้ได้แสดงถึงธรรมชนะธรรมและฝ่ายที่ถูกรุกราน ชนะผู้รุกราน. ความรับผิดชอบของสงครามรุกรานตกอยู่แก่ผู้ปกครอง ประเทศคนเดียว มิใช่ตกอยู่แก่ราษฎรซึ่งถูกผู้นำบังคับมารบ. ฝ่ายชนะ ได้เตือนให้ราษฎรทั้งสองประเทศมีความเข้าใจดีต่อกันและอวยพรให้

สันติภาพพึงบังเกิดขึ้นแก่ราษฎรทั้งสองประเทศรวมทั้งชาติทั้งหลายในโลกด้วย.

นอกจากสาระสำคัญที่เกี่ยวกับสันติภาพดังกล่าวแล้ว ภาพยนตร์เรื่องนี้ได้แสดงถึงวัฒนธรรมบางประการของไทยและแสดงถึงบทบาทของช้างจำนวนมาก.

ข้าพเจ้าเห็นว่า ปัจจุบันนี้ราษฎรไทยคัดค้านกลุ่มรุกรานอันมีจักรวรรดินิยมอเมริกันเป็นหัวหน้าที่จะก่อสงครามครั้งใหม่ และราษฎรไทยมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะส่งเสริมมิตรภาพและความเข้าใจต่อกับราษฎรจีน รวมทั้งการไปมาหาสู่และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน. แต่ขณะนี้ราษฎรไทยยังมีอุปสรรคขัดขวาง เนื่องจากถูกจักรวรรดินิยมอเมริกันและลูกสมุนยึดครองประเทศไทยอยู่ จึงมีอาจเดินทางมาประเทศจีนได้สะดวก. ข้าพเจ้าจึงเห็นว่าแม้ภาพยนตร์เรื่องนี้จะได้ทำไว้หลายปีมาแล้วก็ตาม แต่สาระสำคัญของเรื่องเป็นการส่งเสริมสันติภาพซึ่งเป็นอุดมการณ์ที่ไม่มีวันเสื่อมสูญ และการแสดงถึงวัฒนธรรมบางอย่างของไทยซึ่งยังคงมีอยู่ จึงอาจรับใช้อุดมการณ์สันติภาพและความปรารถนาของราษฎรดังกล่าวแล้วได้บ้างตามสมควร แก่สภาพการณ์ของราษฎรไทยในขณะนี้

ด้วยเหตุดังกล่าวแล้วข้าพเจ้าจึงขอส่งภาพยนตร์เรื่องนี้มายังท่านเพื่อความกรุณาท่านมอบให้แก่คณะกรรมการสันติภาพจีน. ภาพยนตร์นี้มีข้อบกพร่องหลายอย่าง แต่ถ้าท่านและคณะกรรมการนั้น พิจารณาเห็นว่าสมควรที่จะฉายให้ราษฎรจีนชมแล้ว ข้าพเจ้าขอยกลิขสิทธิ์ให้แก่คณะกรรมการนั้นอย่างเต็มที่ ซึ่งคณะกรรมการนั้นจะจัดทำเป็นภาษาจีนและปรับปรุงแก้ไขตามความเห็นสมควรทุกประการ.

พร้อมกับจดหมายฉบับนี้ ข้าพเจ้าขอมอบ (๑) บันทึกใจความย่อของภาพยนตร์เรื่องนั้น ๑ ฉบับ. (๒) บันทึกข้อบกพร่องเท่าที่ปรากฏ

แก้ข้าพเจ้าในขณะนี้ ๑ ฉบับ. (๓) หนังสือที่ข้าพเจ้าแต่ง ๑ เล่ม.
(๔) ภาพพิมพ์จากรูปเขียนแสดงการรบบนหลังช้างในสมัยโบราณ
๑ แผ่น. (๕) ภาพยนตร์เรื่อง พระเจ้าช้างเผือก ๑๑ ม้วน.

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง
(นายปรีดี พนมยงค์)

บันทึกข้อบกพร่อง

(๑) ความบกพร่องทั่วไปมีอยู่มาก ซึ่งเนื่องจากความคิดล้าหลังหลายอย่างของข้าพเจ้า ที่เป็นผู้แต่งเรื่องและเป็นผู้จัดทำภาพยนตร์เรื่องนี้. อย่างไรก็ตามสาระสำคัญแห่งความปรารถนาของข้าพเจ้าก็คือ การคัดค้านสงครามและส่งเสริมสันติภาพ.

(๒) ผู้แสดงภาพยนตร์ เป็นเพื่อนที่มีได้เคยมีอาชีพในทางแสดงภาพยนตร์มาก่อน เหตุฉะนั้นการแสดงจึงบกพร่องหลายอย่าง. ส่วนเทคนิคในการถ่ายภาพและในการอัดเสียงนั้น แม้ผู้ปฏิบัติงานจะเป็นเจ้าหน้าที่เทคนิคโดยจะเพาะก็ตาม แต่ใน ค.ศ. ๑๙๔๐ นั้น เทคนิคยังล้าหลังกว่าปัจจุบันนี้มาก.

(๓) โดยจะเพาะฟิล์มภาพยนตร์ชุดที่ส่งมานี้ มีข้อบกพร่องหลายอย่างมากกว่าต้นฉบับเดิม. ทั้งนี้ขอชี้แจงว่า ต้นฉบับเดิมนั้นเก็บไว้ในประเทศไทย ซึ่งมีความยากลำบากที่จะนำออกจากประเทศไทยเพื่อส่งเข้ามาในประเทศจีน. ชุดที่ส่งมานี้เป็นชุดที่ข้าพเจ้าขอให้เพื่อนที่ฮ่องกงจัดการ เอาคืนมาจากผู้ที่ลักลอบเอามายังฮ่องกง. ผู้ลักลอบได้โอนกันต่อไปหลายมือ และได้ทำการตัดทอนฟิล์มบางตอนออกจากต้นฉบับเดิม เช่น (ก) ตัดตอนหนึ่งในฉากระบำ (ข) ตัดตอนหนึ่งในฉากร้องเพลง (ค) ตัดตอนหนึ่งของฉากสุดท้ายที่จักรจะเลือกราชินี. แม้ทางศิลปะจะขาดไปบ้างจากต้นฉบับเดิม แต่ส่วนที่ยังเหลืออยู่ก็ยังคงแสดงถึงศิลปะเหล่านั้นได้. สิ่งสำคัญที่สุดก็คือ การคัดค้านสงครามและส่งเสริมสันติภาพกับการแสดงถึงวัฒนธรรมของไทยกับบทบาทของช้างยังคงมีอยู่ตามเดิม.

(๔) ข้าพเจ้าหวังว่า คณะกรรมการสันติภาพจีนและเจ้าหน้าที่ภาพยนตร์จีนคงจะพบข้อบกพร่องอีกหลายอย่าง และคงจะพิจารณาช่วยแก้บกพร่องทั้งหลายตามที่เห็นสมควรด้วย.

ปรีดี พนมยงค์

บันทึกชอชมทรวง

(๑) ความบกพร่องทั่วไปมีอยู่มากซึ่งเนื่องจากความผิดพลาดหลายอย่างของข้าพเจ้าที่เป็นผู้แต่งเรื่องและเป็นผู้จัดทำภาพพิมพ์เรื่องนี้. อย่างไรก็ตามสาระสำคัญแห่งความปรารถนาของข้าพเจ้าก็คือการศึกษาค้นคว้าและส่งเสริมสันติภาพ.

(๒) ผู้แสดงภาพพิมพ์เป็นเพื่อนที่มีโคเคนมีอาชีพในทางแสดงภาพยนตร์มาก่อน เหตุการณ์การแสดงจึงบกพร่องหลายอย่าง. ส่วนเทคนิคในการถ่ายภาพและการอัดสีข้างนั้น แม้ผู้ปฏิบัติงานจะเป็นเจ้าหน้าที่เทคนิคโดยจะเพาะก็ตาม แต่ในค.ศ.๑๙๔๐ นั้นเทคนิคยังล้าหลังกว่าภาพในปัจจุบันนี้มาก.

(๓) โดยจะเพาะฟิล์มภาพยนตร์ทุกที่ซึ่งมานี้มีชอชมทรวงหลายอย่างมากว่าคนฉบับเดิม. ทั้งนี้ข้อชี้แจงว่าคนฉบับเดิมเก็บไว้ในประเทศไทยซึ่งมีความยากลำบากที่จะนำออกจากประเทศแล้ว. ไทยเพื่อส่งเข้ามาในประเทศไทย. ทุกที่ซึ่งมานี้เป็นผู้ที่ข้าพเจ้าขอให้เพื่อนที่ฮ่องกงจัดการเอาคืนมาจากผู้ที่ลักลอบเอามายังฮ่องกง. ผู้ลักลอบโคเคนกันต่อไปหลายมือและให้การติดหนึบบางส่วนออกจากคนฉบับเดิม เช่น (ก) ฟิล์มหนึ่งใ้ในฉากระบำ (ข) ฟิล์มหนึ่งในฉากร้องเพลง (ค) ฟิล์มหนึ่งของฉากสุดท้ายที่จักรจะเลือกราชินี. แม้ทางศิลปะจะขาดไปบ้างจากคนฉบับเดิมแต่ส่วนที่ยังเหลืออยู่ก็ยังคงแสดงถึงศิลปเหล่านั้นได้. สิ่งสำคัญที่สุดก็คือการศึกษาค้นคว้าและส่งเสริมสันติภาพกับการแสดงถึงวัฒนธรรมของไทยกับบทบาทของชาวบังคับที่มีอยู่ตามเดิม.

(๔) ข้าพเจ้าหวังว่าคณะกรรมการสันนิบาตจีนและเจ้าหน้าที่ภาพพิมพ์จีนจะระบอบทรวงอีกหลายอย่างและคงจะพิจารณาช่วยแก้ภาพของทั้งหลายตามที่เห็นสมควรด้วย.

พริ้นท์แมน

หมายเหตุ: ข้อความในจดหมายและบันทึกคงรูปแบบการสะกดตามต้นฉบับที่หอภาพยนตร์ค้นพบในหอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

แก้ไขเล็กน้อยจากที่เผยแพร่ครั้งแรกใน
<https://fapod.or.th/main/news/755>
เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๖๔

รับชม “พระเจ้าช้างเผือก” ได้ฟรี

ทาง YouTube: Film Archive Thailand
(หอภาพยนตร์)

ความยาว ๑๐๐ นาที

บริษัทสร้าง: ปรีดี โปรดักชั่น

ผู้กำกับ: สันต์ วสุธาร

เนื้อเรื่อง: ปรีดี พนมยงค์

ผู้กำกับภาพ: ประสาท สุขุม

บันทึกเสียง: ชาญ บุญนาค

กำกับศิลป์: ม.จ.ยาใจ จิตรพงศ์

ลำดับภาพ: บำรุง แนวพานิช

นักแสดง: เรณู กฤตยากร, สุวัฒน์ นิลเสน และหลวงศรีสุรางค์

กิจกรรมรำลึก
๗๕ ปี
วันสันติภาพไทย

คำกล่าวเปิดงาน

พลเอก สุรยุทธ์ จุลานนท์

ท่านเสรีไทย ทายาท เอกอัครราชทูต ท่านผู้แทนสถานเอกอัครราชทูต คณะอาจารย์ นักศึกษา ท่านผู้มีเกียรติ และสื่อมวลชนทุกท่าน

เป็นที่ทราบกันดีว่า เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๔๘ นายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ประกาศสันติภาพ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการปฏิบัติกรับใช้ชาติของขบวนการเสรีไทยในสงครามโลกครั้งที่ ๒ ส่งผลให้ประเทศไทยไม่ต้องตกเป็นฝ่ายแพ้สงคราม ประเทศไทยไม่ถูกยึดครอง และดำรงความเป็นเอกราชมาได้จนถึงทุกวันนี้

วางดอกไม้ ณ ประติมาฐานรณนพนาถการเสด็จ (จำลอง)
ลานปรีดี พนมยงค์

ห้วงเวลาสงครามโลกครั้งที่ ๒ ในประเทศไทย ตั้งแต่วันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ ถึงวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๔๘๘ ขบวนการเสรีไทยที่มี นายปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้า ได้ใช้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็น ศูนย์กลางบัญชาการลับ ติดต่อประสานงานกับสัมพันธมิตร และเสรีไทย ทั้งในประเทศและต่างประเทศ กล่าวได้ว่า มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทั้งในด้านกายภาพ และบุคลากรในช่วงเวลาดังกล่าว มีส่วนในการพิทักษ์ ปกป้องรักษาเอกราชอธิปไตยของชาติอย่างกล้าหาญ

ต่อมาในปี ๒๕๓๘ เมื่อคณะรัฐมนตรีได้มีมติให้วันที่ ๑๖ สิงหาคม เป็นวันสันติภาพไทย ได้มีการจัดงานวันสันติภาพไทย ณ มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ ต่อเนื่องมาทุกปี และปีนี้ครบรอบ ๗๕ ปี วันสันติภาพไทย และการสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ ๒

ผมจึงขอเชิญชวนทุกท่าน น้อมรำลึกถึงคุณูปการของขบวนการ เสรีไทย ขอให้ถือเป็นแบบอย่างที่ควรยกย่องและอุทิศตนให้กับอิสรภาพ ของประเทศไทย และสันติภาพของโลก ในโอกาสนี้ขอเชิญท่านผู้มี เกียรติทุกท่าน ณ ที่นี้ ร่วมกันวางช่อดอกไม้ ณ ประติมานุสรณ์ขบวนการ เสรีไทย (จำลอง) เพื่อเป็นสัญลักษณ์ในการร่วมกันสร้างสันติภาพของ ประเทศไทย และสันติภาพของโลกอย่างยั่งยืนตลอดไป ขอขอบคุณครับ

รับชมข่าวการจัดงาน ๗๕ ปี วันสันติภาพไทย
ได้ทาง YouTube: Thammasat University

(บน) ม.ร.ว.สายสวัสดิ์ ธิดา ม.จ.ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์
(ล่าง) นางสาวสุดา บุตรนัยปรีดี พนมยงค์

คณะทูตานุทูตที่มาร่วมงาน

การปาฐกถาพิเศษ หัวข้อ

"China's Perspective on the Free Thai Movement and World Peace"

โดย Mr. Yang Xin

อุปทูตรักษาดูการแทนเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐประชาชนจีนประจำประเทศไทย

การปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “เอกราชและการประกาศสันติภาพ”

ดร.จริยวัฒน์ สันตะบุตร

สวัสดีครับทุกๆ ท่าน

ก่อนอื่นผมต้องขอบคุณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ได้เชิญผมมาพูดในวันนี้ ทำให้ผมได้มาตอบแทนบุญคุณของผู้ที่ผมเห็นว่ามีคุณประโยชน์ต่อชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเสรีไทย และผู้นำเสรีไทย คือ ท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ และต้องขอขอบคุณให้ผมได้มีโอกาสกลับมาสู่วงวิชาการอีกครั้ง ได้ไปค้นคว้าหนังสือ และขอบคุณอาจารย์ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เพราะผมไปยืมหนังสือหลายเล่มจากมุมหนังสือที่ท่านบริจาค

ให้หอสมุดปรีดี พนมยงค์ หอสมุดแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มาค้นคว้าเพิ่มเติม สำหรับเนื้อหาสาระส่วนใหญ่ของปาฐกถานี้ ผมเอามาจากวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของผม เรื่อง “Thai Foreign Policy 1932-1946” ที่ทำเมื่อ ๔๐ ปีมาแล้วนะครับ

ในห้วงเวลาแห่งสงครามโลกครั้งที่ ๒ กว่าที่พวกเราจะได้สันติภาพมานั้นไม่ใช่เรื่องง่าย วันประกาศสันติภาพต่อสัมพันธมิตร คือ วันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๔๘๘ ใจความว่า สงครามครั้งนั้นเป็นโมฆะ และไทยกลับสู่สถานะเดิม ก่อนวันที่ญี่ปุ่นรุกรานไทย คือ ก่อนวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ โดยกฎหมายที่มีผลปฏิบัติต่อสหรัฐอเมริกา บริเตนใหญ่ และเครือจักรภพ จะถูกพิจารณายกเลิก ความเสียหายจากกฎหมายเหล่านั้น ไทยจะชดใช้ให้โดยชอบธรรม จะส่งคืนดินแดนที่ไทยได้มาหลังวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ จะมีการเจรจาเรื่องอื่นๆ ต่อไป เพราะฉะนั้นกล่าวได้ว่า เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๔๘๘ เราได้ประกาศมีสันติภาพแล้ว และการร่วมสงครามเป็นโมฆะ แต่สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่ว่าประเทศใดประเทศหนึ่งอยู่ๆ ก็จะมาประกาศแล้วทุกฝ่ายจะยอมรับ เพราะฉะนั้น ความสำคัญอยู่ที่ว่า สันติภาพนี้ได้มาอย่างไร และสันติภาพเฉยๆ สำหรับผม ไม่น่าจะมีความหมายอะไร ถ้าเราไม่มีเอกราชและอธิปไตยของชาติอยู่ด้วย เพราะฉะนั้น สองเรื่องนี้ก็จะเป็นความสำคัญเรื่องเดียวกันสำหรับผม

เอกราชของชาติ

ผมขอเริ่มจากหลัก ๖ ประการของคณะราษฎร เมื่ออภิวัฒน์ปี ๒๔๗๕ ข้อแรก คือ “จะรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจของประเทศไว้ให้มั่นคง”

เรื่องการรักษาสันติภาพและเรื่องของเอกราช โดยเฉพาะทางศาลและทางเศรษฐกิจนั้น มีที่มาตั้งแต่เราถูกบังคับให้ทำสัญญาที่ไม่เสมอภาคต่างๆ เช่น สนธิสัญญาเบาว์ริงที่ท่านคงรู้จักกันดี ประเทศไทย

(สยาม) ได้พยายามที่จะแก้ไขและปรับปรุงกฎหมายของเราให้ทันสมัยมากขึ้นมาตลอด เพื่อที่จะแก้ปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตทางการศาล โดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ได้เป็นผู้เริ่มอบรมรากฐานการศึกษานิติศาสตร์ ปรับปรุงกฎหมายไทยและการศาล ให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมอารยประเทศ ท่านพยายามวางรากฐาน แต่ก็ยังได้แค่วางรากฐานในการที่จะเดินต่อ ต่อมาเมื่อคณะราษฎรก่อตัวมาแล้ว ในช่วงต้น หลังปี ๒๔๗๗ เป็นต้นไป โดยเฉพาะในรัฐบาลที่มีพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี ได้พยายามแก้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและอาญา ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ และ ๖ ในขณะที่เดียวกันบางประเทศก็ยังคงมีสิทธิที่จะผูกขาดสินค้าต่าง ๆ ของเรา นั่นก็คือความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจ ซึ่งจะกล่าวต่อไป

เมื่อท่านอาจารย์ปรีดีเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ท่านได้พยายามผลักดันสิ่งเหล่านี้จนกระทั่งสำเร็จออกมา แต่ก็ไม่ได้ทำเพียงคนเดียว คงมีคนอื่นช่วยด้วยหลายคน ท่านเห็นว่า เรื่องเอกราชนี้เป็นเรื่องสำคัญ นอกจากความเป็นอยู่ที่เป็นสุขของประชาชนแล้ว ท่านก็มุ่งในเรื่องนี้

ต่อมาในปี ๒๔๗๙ ท่านอาจารย์ปรีดีเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ แทนพระยาศรีเสนา จึงได้ถือโอกาสว่าจะต้องแก้ไขสนธิสัญญา นโยบายหลักที่ท่านปรีดีพยายามจะผลักดัน คือ สยามต้องการเป็นมิตรกับทุกประเทศ ไม่ต้องการเป็นศัตรูกับชาติอื่นใด ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงคำพูดเฉย ๆ ท่านได้อ้างถึงพระพุทธศาสนาและศาสนาคริสต์ ด้วยที่ว่า “อย่าทำแก่ผู้อื่นในสิ่งที่ไม่อยากให้ผู้อื่นกระทำแก่ตน” ความข้อนี้อ่านรายละเอียดได้ในหนังสือ **โมฆสงคราม** ของท่าน

ในการแก้ไขสนธิสัญญา จุดใหญ่ คือ ต้องไม่ให้ต่างชาติมีข้ออ้างได้ว่า กฎหมายไทยมีรูโหว่ มีรอยร้าว มีความไม่เสมอภาค ความไม่ยุติธรรม

กล่าวคือ ถ้าเราแก้กฎหมายต่างๆ ให้เป็นประมวลกฎหมายที่ถูกต้อง ทั้ง
แพ่ง อาญา และกฎหมายวิธีพิจารณาความอาชญายุติธรรมและชัดเจนแล้ว
ต่างประเทศซึ่งได้บังคับว่าจะต้องให้คนของตัวขึ้นศาลของตนที่เราเรียก
กันว่า “สิทธิสภาพนอกอาณาเขตทางด้านการศาล” ก็จะไม่ซื้อข้ออ้างใดๆ
ได้ว่า ศาลเราไม่ยุติธรรม เพราะฉะนั้น เมื่อเวลาเหมาะสมแล้ว ท่านเข้ามา
เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศแล้ว ก็ได้เริ่มการเจรจา
บนพื้นฐานของความพร้อมด้านกฎหมาย

อนึ่ง ขอบธิบายเพิ่มเติมว่า ในการเจรจานี้ ภายหลังท่านได้เขียน
ขอขอบคุณพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ซึ่งเป็นที่ปรึกษากระทรวงการ
ต่างประเทศ เป็นพิเศษ โดยท่านบอกว่าไม่ได้ให้ที่ปรึกษาที่เป็นคน
ต่างประเทศ ซึ่งช่วงนั้น คือ นายโดลแบร์ ที่ปรึกษาชาวอเมริกัน เข้ามา
ร่วมในการเจรจาหลัก เพราะว่าเขาเป็นคนต่างชาติ แต่ก็ให้เขาไปเจรจา
ในเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับประเทศหลักๆ และให้ไปช่วยในเรื่องอื่นๆ

หลักวิธีการ: พอตีผมอยู่ในกระทรวงต่างประเทศ ผมจึงสนใจ
เรื่องหลักวิธีการเจรจาเป็นพิเศษ ท่านเจรจาเป็นกลุ่มพร้อมๆ กันไปเลย
มีเงื่อนไขเดียวกัน บนพื้นฐานของความเท่าเทียม และผลประโยชน์ร่วม
ต่างตอบแทนหรือถ้อยที่ถ้อยปฏิบัติ และเสนอให้เป็นแบบเดียวกันหมด
สนธิสัญญาฉบับใหม่จะต้องเริ่มจากความเท่าเทียมกันหมดทุกประเทศ
ฉะนั้น ก็จะไม่มีการได้เปรียบใคร หรือสามารถเรียกร้องมากกว่าใคร

วิธีปฏิบัติ คือ ท่านส่งหนังสือยกเลิกสนธิสัญญาเดิมเป็นทางการ
ก่อนเลย เมื่อ ๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๙ และให้มีผลบังคับใช้ใน ๑ ปีถัดไป
ใครจะบอกเลิกก่อนนั้นก็ไม่ว่า แต่หนังสือยกเลิกนี้แจ้งแล้วว่าทุกอย่าง
พร้อมที่จะเริ่มเจรจา เมื่อส่งหนังสือยกเลิกสนธิสัญญาเดิมแล้ว ก็ส่งร่าง
สนธิสัญญาใหม่ให้เลย โดยส่งให้ที่รัฐบาลประเทศนั้นๆ โดยตรง เวลา
เจรจา ท่านจะเลือกให้ประเทศที่สำคัญๆ มาเจรจาที่กรุงเทพฯ เป็นหลัก
ไม่อย่างนั้นเขาก็เรียกทูตเราไปสั่ง ซึ่งก็จะมีแต่เสียเปรียบ ท่านอัครราชทูต

ของเราก็คงจะไปถูกตีหัวอยู่ต่างประเทศ นี่เป็นวิธีดำเนินนโยบายต่างประเทศ

ท่านอ่านสถานการณ์โลกแล้วว่า ขณะนั้นเป็นอย่างไร ผู้ที่กำลังจะรุ่งขึ้นมีอำนาจใหม่ กำลังจะเป็นดาวดวงเด่นในภูมิภาค คือ ญี่ปุ่น ในขณะเดียวกันฝรั่งเศสกำลังเพลี่ยงพล้ำ กำลังจะถูกบีบมาก รวมถึงได้รับความเสียหายจากสงครามด้านยุโรป เมื่อเราเริ่มที่จะเจรจากับฝรั่งเศสหรือกับอังกฤษ ซึ่งก็ไม่ได้อยู่ในฐานะที่ดีนัก เพราะทำสงครามอยู่ในยุโรป ความสนใจในภูมิภาคนี้ก็น้อยลง แต่พยายามรักษาสถานะของตนก็ยากแล้ว ทำให้ทั้งสองประเทศนี้ต่างอยู่ในฐานะที่ลำบาก เราก็พยายามที่จะเจรจาพร้อมกันทั้งอังกฤษ ฝรั่งเศส อเมริกาซึ่งกำลังเริ่มรุ่งและญี่ปุ่น

อเมริกาไม่ค่อยมีปัญหา เพราะเขายังไม่ได้มีผลประโยชน์ในประเทศไทยและภูมิภาคนี้มากมายนักในช่วงนั้น อังกฤษกับฝรั่งเศสเขามีผลประโยชน์มาก เขาก็พยายามจะรักษาผลประโยชน์และความได้เปรียบที่เขาบังคับเอาจากเรามาตลอด ส่วนญี่ปุ่นนี้ผลประโยชน์ต่างไปอีกอย่างหนึ่ง คือ เขาอ้าง “เอเชียนิยม” และอยากจะได้พวกเจ้าอาณานิคมนี้ออกไปจากภูมิภาคให้ได้เพื่อเป้าประสงค์อะไรก็แล้วแต่ เราก็อ่านออกและนำมาใช้ประโยชน์ในการเจรจาต่อรอง เพราะต่างคนต่างแย่งกันที่จะเป็นประเทศแรกที่จะได้ลงนามกับไทย การเป็นประเทศแรกที่เจรจาและลงนามสำเร็จ (kudos) มันทำให้ดูเป็นผู้มีอำนาจและดูดี อันนี้เป็นวิธีการหนึ่งที่ได้ผลในการต่างประเทศของท่านอาจารย์ปรีดี และในที่สุดเราก็สามารถให้ทุกประเทศลงนามได้หมด การตกลงนี้ทำให้ไทยมีสภาพที่เป็นเอกราชทางด้านการศาลโดยแท้ และในการเจรจານี้ นอกจากยกเลิกความไม่ทัดเทียมด้านการศาลแล้ว เราก็ยกเลิกการเอาเปรียบด้านเศรษฐกิจด้วย จากเดิมที่บางประเทศมีสิทธิผูกขาดโภคภัณฑ์บางชนิด จากนั้นไทยเองต่างหากที่จะเป็นผู้กำหนดว่าจะผูกขาดสินค้าอะไร อย่างไร

ต่อมาในเดือนธันวาคมปี ๒๔๘๑ (ค.ศ. ๑๙๓๘) จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี อาจารย์ปรีดี ซึ่งในรัฐบาลเดิมเป็น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ กำลังหันมาพยายามจะเจรจา เรื่องดินแดนต่างๆ หลังมีสนธิสัญญาเสมอภาคกันแล้วก็จะเจรจา รวมทั้ง เรื่องของเขาพระวิหาร ซึ่งท่านเห็นว่าควรจะเจรจามากกว่าไปรบแย่งชิงกัน อันนั้นก็เป็นที่ท่านคิดว่าจะทำต่อ แต่ท่านได้รับการขอร้องให้มาเป็น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เพราะไม่มีใครรับ เรื่องเขตแดนก็เลย พับไป จากนั้นท่านก็ไม่ได้มีโอกาสตามเรื่องนั้นต่ออีก

เมื่อมาอยู่ที่กระทรวงการคลัง เพื่อให้เห็นว่า ประเทศไทยมี เอกราชจริง จึงบำรุงพื้นฐานด้านเศรษฐกิจของประเทศ เรื่องใหญ่ๆ ก็มี เรื่องประมวลกฎหมายรัชฎาการ คือ ทำให้ภาษีทั้งหลายเข้ามาเป็นหมวด เป็นหมู่เรียบร้อยชัดเจนอ้างอิงได้

ท่านได้ยกเลิกภาษีที่นาซึ่งเป็นภาษีที่ทำให้ชาวนาเสียเปรียบมาก ต้องเสียภาษี เสียอะไรต่ออะไรเยอะเยอะ อันนี้ก็ต้องไปดูว่ามีรายละเอียด อย่างไรบ้าง เมื่อยกเลิกภาษีที่นาแล้วสิ่งที่ได้มาทดแทนเพื่อทำให้ งบประมาณเราสมดุลขึ้น ก็คือ การได้รับภาษีจากการค้ากับต่างประเทศ มากขึ้น เพราะเราเลิกให้สิทธิผูกขาดแล้ว ดังนั้น ภาษีทางการค้าระหว่าง ประเทศเราก็จะได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย มากขึ้นเยอะ เนื่องจากผู้ที่ทำการค้า ในช่วงนั้น ส่วนใหญ่เป็นคนต่างชาติ เช่น คนจีน ญี่ปุ่น อังกฤษ ฝรั่งเศส ซึ่งเคยได้เปรียบ ตอนนี้ไม่สามารถจะเรียกให้เก็บภาษีเพียงร้อยชักสาม แต่ต้องเป็นไปตามประมวลรัชฎาการของไทยว่า ร้อยละเท่าไรในสินค้า แต่ละชนิด และไทยก็มีสิทธิเต็มที่จะไม่ขายสินค้านั้นๆ ได้ เช่น น้ำตาล กระดาษ ติบुक บุหรี่ น้ำมัน ข้าว หรืออะไรก็ได้แล้วแต่

ในช่วงเดียวกันนี้สิ่งที่ตามมา คือ ท่านได้ตั้งสำนักงานธนาคารชาติ เพื่อให้เห็นว่า การเงินการคลังของไทยต้องเป็นของไทยจริงๆ ไม่ใช่ให้ ผู้อื่นหรือธนาคารต่างชาติมากำหนด ไม่ใช่เป็นไปตามสนธิสัญญาเดิม

นี่คือสิ่งที่ชี้ชัดว่า เราเป็นเอกราชทางด้านการเงินและการศาลแล้ว เรื่องนี้ที่ปรึกษาต่างชาติ คือ นายดอลล์ ชาวอังกฤษ ก็พยายามคัดค้าน เพราะธนาคารอังกฤษจะเสียการควบคุมด้านการเงินไป

ในช่วงรัฐบาลพระยาพหลฯ ระหว่างที่ท่านยังเป็นรัฐมนตรีต่างประเทศ อาจารย์ปรีดีก็ได้เริ่มผลักดันเรื่องการเป็นกลางของประเทศไทย ซึ่งต่อมาก็มี Neutrality Act แต่การเป็นกลาง ท่านก็ได้อธิบายในภายหลังว่า ไม่ได้หมายความว่า เป็นการอยู่เฉยๆ ระหว่างความผิดและความถูก (neutral but not indifferent) ต้องพิจารณาให้ดี ๆ ว่า ถ้าคนที่ถูกต้องถูกรังแก เราวางเฉย ก็เท่ากับเราเข้ากับผู้ที่รังแก ก็ต้องคิดให้ดี ๆ ว่าควรจะหนุนใคร เราต้องเป็นผู้เลือกข้างเอง ไม่ใช่ถูกบังคับ ในเมื่อเรามีเอกราช เราก็เลือกว่าจะทำอย่างไร แล้วเราจะให้ความสมดุลระหว่างประเทศมหาอำนาจต่างๆ ได้อย่างไร

การเป็นกลางนี้ไม่ใช่เรื่องใหม่ ล้นเกล้ารัชกาลที่ ๖ ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในเรื่อง “ธรรมาธรรมะสงคราม” ซึ่งนั่นก็เป็นฐานอันหนึ่งที่พระองค์ท่านได้ประกาศสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๑ เพราะรู้ว่าไม่มีใครรุกรานใครโดยไม่เป็นธรรม ก็ต้องเข้าข้างผู้ที่ถูกรุกราน แต่จนบัดนี้ผมก็ยังไม่เคยเห็นที่ไหนรุกรานโดยเป็นธรรมเลยนะครับ

ในช่วงที่ท่านเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ท่านเน้นเรื่องความเป็นกลาง ได้เขียนหนังสือและสร้างเป็นภาพยนตร์เรื่อง “พระเจ้าช้างเผือก” ขึ้นมา ซึ่งประกาศในตอนจบไว้ว่า “ชัยชนะแห่งสันติภาพมิได้มีชื่อเสียงอันลือนามน้อยไปกว่าชัยชนะแห่งสงคราม” ทำไมท่านต้องเขียนเป็นภาษาอังกฤษ ก็เพื่อที่จะบอกให้ประเทศอื่นๆ ได้รับทราบเอาไว้ว่าคนไทยเวลานั้นคิดอย่างไร จะเป็นวิธีการหรืออะไรก็แล้วแต่ นี่คือสิ่งที่มันเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น ในวันที่ ๕ กันยายน ๒๔๘๒ ได้มีประกาศพระบรมราชโองการให้ปฏิบัติตามความเป็นกลาง ตามมา เพื่อจะยืนยันว่าเราวางตัวอย่างไร และแล้วเหตุการณ์มันก็คืบคลานเข้าเรื่อย ๆ

สงคราม

แม้ว่าไทยลงนามสนธิสัญญาไม่รุกรานซึ่งกันและกันกับฝรั่งเศส อังกฤษ และญี่ปุ่น ทั้ง ๓ ประเทศพร้อมกันในวันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๔๘๔ แต่ฝ่ายที่ท่านอาจารย์ปรีดีเรียกว่า แสณยานิยมหรืออำนาจนิยมในปัจจุบัน (militarism) ก็ได้โน้มเอียงเข้าข้างญี่ปุ่นขึ้นเรื่อยๆ โดยมีข้อมูลว่า คราวหนึ่งจอมพล ป. ได้พูดกับนายโตริกโก ซึ่งเป็นทูตทหารญี่ปุ่นว่า สิ่งที่น่ายวนิช ปานะนนท์ พูดกับทูตทหาร คือ สิ่งที่จอมพล ป. ประารถนา ก็เหมือนกับเป็น commitment บางอย่างว่า ถ้าญี่ปุ่นทำอะไรในภูมิภาคแล้ว ท่านก็คงจะเห็นด้วย แต่อันนี้ต้องไปดูจาก source ของทางญี่ปุ่นให้มากกว่านี้ว่า มันเป็นเรื่องจริงหรือเปล่า และลึกซึ้งเพียงใด เพราะมีการอ้างว่า จักรพรรดิญี่ปุ่นเคยรับสั่งว่า ไม่ให้ทำการ (รุก) หากไทยไม่เห็นพ้องด้วย ดังนั้น คำพูดว่าเห็นตามนายวนิช ซึ่งใกล้ชิดกับจอมพล ป. และกับญี่ปุ่นมาก ก็คงเป็นสัญญาณที่ญี่ปุ่นต้องการนั่นเอง

พวกท่านไม่ต้องเชื่อสิ่งที่ผมพูดนะครับ ท่านไปหาข้อมูลเอาเอง ดูว่ามันมีเหตุผลใหม่ แล้วก็ไปดูว่า มันมีเอกสารอะไรซึ่งจะอ้างอิงตามนี้หรือไม่ แล้วถ้าเอกสารที่ท่านเจอไม่ตรงกับที่ผมพูด กรุณาให้ผมทราบบ้างนะครับ ผมจะได้ผิดพลาดน้อยลง หรือจะพูดง่าย ๆ คือ ใ้ผมน้อยลง ยินดีเสมอครับ ไม่จำเป็นต้องเชื่อเลย เอาไปคิดและค้นหาความจริงกันเอาเองนะครับ

จากช่วงนี้ก็เกิดสงครามอินโดจีนขึ้น ไทยเห็นว่า ฝรั่งเศสกำลังเสียเปรียบ ก็จะไปยึดเอาดินแดนในอินโดจีนซึ่งฝรั่งเศสยึดไปจากไทยคืน ผมเชื่อว่า ญี่ปุ่นก็คงยุยงให้ทำอย่างนั้น ในที่สุดเราก็รบกับฝรั่งเศส คงรบกันไม่ได้ให้อู๋โตมโหฬารนักหนา เพราะพอเราเพลี่ยงพล้ำ ญี่ปุ่นก็กระโดดเข้ามาเป็นคนกลางเจรจาไกล่เกลี่ย สัญญาสงบศึกให้ไปเซ็นกันบนเรือประจัญบานของญี่ปุ่นที่ทอดสมออยู่ในอ่าวไช่ฮั่น ถึงตอนนั้นก็เห็นได้ว่า

อิทธิพลของญี่ปุ่นคืบมาขนาดไหน ตอนนั้นไทยได้ดินแดนมาส่วนหนึ่ง แต่ก็ได้มาทั้งหมดตามที่ปรารถนา และฝรั่งเศสก็เจ็บแค้นไทย แต่ฝ่ายที่ได้มากที่สุด คือ ญี่ปุ่น

ในเรื่องนี้ อาจารย์ปรีดีเคยเล่าไว้ว่า ท่านไม่ค่อยเห็นด้วยเลยที่จะต้องไปรบราฆ่าฟัน เราควรจะใช้วิถีทางที่เป็นสันติ โดยใช้วิถีทางกฎหมาย เข้าว่า จะเอาดินแดนจากฝรั่งเศสก็ต้องเจรจา โดยที่ต้องอ้างว่า ฝรั่งเศสยึดดินแดนเหล่านั้นไป เพื่อเป็นดินแดน protectorate หรือดินแดนในความคุ้มครอง แต่ในเมื่อฝรั่งเศสไม่สามารถ protect ไม่อยู่ในฐานะที่จะสามารถปกป้องคุ้มครองพวกนี้ได้แล้ว ก็ควรจะคืนดินแดนเหล่านั้นให้ผู้ที่เคยเป็นเจ้าของอยู่ แต่ข้อเสนอนี้ก็ตกไปในคณะรัฐมนตรี ไม่มีทางได้ เพราะว่าตอนนั้นลัทธิเสนยานิยมเป็นใหญ่ขึ้นมาแล้ว ไม่สามารถอุดร้งได้แล้ว

จนถึงวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ ที่ญี่ปุ่นจะบุกเข้ามา ช่วงนั้นรัฐบาลมีโทรเลขไปถามอังกฤษ ตามอเมริกา เขาก็ตอบมาว่า “defend yourself” ถ้าเกิดว่าถูกบุก เขาไม่สามารถให้อาวุธหรืออะไรเข้ามาในไทยเพื่อที่จะต่อสู้ได้ เพราะเกรงว่า ถ้าญี่ปุ่นยึด ญี่ปุ่นก็จะใช้อาวุธเหล่านี้เป็นหอกทิ่มแทงเขาต่อไป

เมื่อญี่ปุ่นบุกเข้าไทยในวันที่ ๘ ธันวาคม ได้มีการทำข้อตกลงกันว่า (๑) ญี่ปุ่นเข้ามาในประเทศไทยได้ แต่ว่าห้ามรุกไปมากกว่านั้น (๒) ทหารญี่ปุ่นต้องไม่อยู่ในกรุงเทพฯ และ (๓) ญี่ปุ่นจะไม่ขออะไรเพิ่มเติม แต่เมื่อถึงวันที่ ๑๒ ธันวาคม ได้มีเหตุการณ์ต่อเนื่อง คือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในนามของรัฐบาลขณะนั้น ได้ไปลงนามสนธิสัญญา ร่วมรุกร่วมรบบกับญี่ปุ่นที่ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม อันนี้ก็คือเราเอาเขาเข้าไปร่วมกับญี่ปุ่นข้างหนึ่งแล้ว

ในช่วงเดียวกัน เมื่อญี่ปุ่นรุกรานเข้ามาแล้ว ทางญี่ปุ่นเริ่มมาบีบเรา เรื่องการเงิน จะขอยืมเงินเพื่อใช้ในการสงคราม อาจารย์ปรีดีในฐานะ

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังก็ยืนยันว่า ถ้าจะขอยืมเงิน ก็ให้ผูกหูทองเอาไว้ที่คลังญี่ปุ่น ไม่เช่นนั้นถ้าอยากจะเป็นเงินที่รุกราน ก็ให้พิมพ์ invasion note หรือว่าเงินสำหรับผู้ยึดครอง เมื่อเลิกสงครามจะได้ยกเลิกกันไปเลย ไม่ต้องยุ่ง แต่ถ้าจะมาขอยืมเงินให้ผูกหูทอง (earmark) ไว้ที่ญี่ปุ่นว่าทองส่วนไหนเป็นของไทย ซึ่งทำให้หลังสงครามแล้ว เราได้ทองบางส่วนกลับคืนมา เพราะเมื่อสัมพันธมิตรเขาไปยึด มัน earmark ไว้แล้วว่ามันไม่ใช่ของญี่ปุ่น ทางญี่ปุ่นก็ไม่ค่อยพอใจที่อาจารย์ปรีดีขัดขวาง จึงพยายามผลักดันทางรัฐบาลจอมพล ป. ให้อาจารย์ปรีดีขึ้นไปเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เพื่อออกจากการเป็นรัฐมนตรี และหมดอำนาจสั่งการต่าง ๆ

วันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๘๔ สภามิติให้นายปรีดี พนมยงค์ ขึ้นไปเป็นผู้สำเร็จราชการ และคนใกล้ชิดก็ถูกย้ายด้วย เช่น นายดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถูกปรับไปเป็นทูตอยู่ที่ญี่ปุ่น ซึ่งที่แรกท่านไม่ค่อยอยากไป แต่เมื่อหารือกับนายปรีดีแล้วก็เห็นช่องทางที่อาจจะเป็นคุณ จึงยอมไป นายวิลาศ โอสถานนท์ อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ขณะนั้น ก็เป็นอีกคนหนึ่งที่ต้องออกจากตำแหน่ง แล้วเอาคนอื่นที่เอื้อต่อญี่ปุ่นเข้ามาแทน

ในวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๘๕ รัฐบาลไทยไปอีกก้าวหนึ่ง โดยการประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร กับอังกฤษ เครือจักรภพ และกับอเมริกาด้วย นี่เป็นจุดที่รัฐบาลไทยหันเข้าหาญี่ปุ่นเต็มตัว และต่อต้านสัมพันธมิตร เข้าสู่สงครามเป็นทางการ

ขบวนการเสรีไทย

การก่อตั้งขบวนการต่อต้านการรุกรานเกิดขึ้นในเย็นวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ ที่บ้านท่านอาจารย์ปรีดี ถนนสีลม เมื่อท่านกลับจากไปประชุมคณะรัฐมนตรี มีเพื่อนฝูงหลายคน มารอคอยอยู่ที่บ้าน เช่น

คุณจำกั ด พลา งกู ร, หลว งบร รณกรโกวิท, คุณเตี ยง ศิริ ชันธ์, คุณถวิล อุดล ฯลฯ ซึ่งส่ว นใหญ่ คือ แก่นนำของเสรีไทยในเวลาต่อมา ทุกคน มาด้วยความเสียใจว่า ไทยยอมให้ญี่ปุ่นผ่านแดน หลังการหารือแล้ว ไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่เกิดขึ้น คนกลุ่มนี้จึงร่วมกันตั้งขบวนการเพื่อต่อต้าน การยึดครองโดยญี่ปุ่น ทุกคนที่ไปร่วมหารือในวันนั้นได้ตกลงด้วยว่า พร้อมสละทรัพย์สินหรืออะไรก็ได้แล้วแต่เพื่อกู้ประเทศชาติ โดยยกให้ อาจารย์ปรีดีเป็นหัวหน้าขบวนการ

ประเด็นแรกทีคิดจะทำ คือ อยากจะให้ออกไปตั้งรัฐบาลพลัดถิ่น ให้อยู่ห่างไปจากกรุงเทพฯ ก็สนใจว่าทางเหนือจะทำได้ไหม อาจารย์ปรีดี ปรึกษากับ ม.ล.กรี เดชาดิวงส์ ซึ่งดูแลเรื่องรถไฟ เรื่องคมนาคมอยู่ หลว ง- กาจสงครามก็เข้ามาบอกว่า ทำไม่ได้ขึ้นไปทีมณฑลพายัพ ท่านก็เลยบอก จ้งไปดูซิว่าเป็นอย่างไร แต่เรื่องนี้ต้องพบไปก่อน เพราะพบว่าญี่ปุ่นได้ตั้ง ด่านทางรถไฟไปภาคเหนือแล้ว จึงต้องพิจารณาช่องทางอื่น การต่อต้าน ก็ได้ก่อตัวขึ้นเรื่อย ๆ ได้มีการรวบรวมพลพรรคต่อต้านญี่ปุ่นขยายไปใน ที่ต่าง ๆ แต่พอถึงวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๘๕ สถานะก็เปลี่ยนไปเมื่อ รัฐบาลไทยประกาศสงครามกับสัมพันธมิตร

ภารกิจของเสรีไทย นอกจากจะต่อต้านการยึดครองของญี่ปุ่นแล้ว กลายเป็นว่าต้องให้สัมพันธมิตรทราบด้วยว่า ไทยมิได้เต็มใจเข้าข้างญี่ปุ่น การประกาศสงครามไม่ใช่เจตนารมณ์ของปวงชนชาวไทย การประกาศ สงครามนั้นควรจะเป็นโมฆะ แต่อยู่ ๆ จะไปประกาศเฉย ๆ นั้นไม่ได้ คงไม่มีใครยอมรับ จึงต้องหาทางว่าจะผ่อนหนักเป็นเบาได้อย่างไร นี่คือ ภารกิจหลักอันที่ ๒ ของเสรีไทยเพิ่มเติมเข้ามาในต้นปี พ.ศ. ๒๔๘๕

ผมใช้คำว่า “เสรีไทย” แม้ว่าตอนนั้นก็ยังไม่ได้ใช้ชื่อเสรีไทย คง เป็นเพียงขบวนการต่อต้าน แต่ตอนนีการต่อต้านไม่ได้ต่อต้านญี่ปุ่น อย่างเดียว แต่ต่อต้านสงครามอันไม่ถูกต้องด้วย พุทธภาษัจจุบันก็ว่า ต้องทำสองเด้ง มิฉะนั้นก็ไม่มีทางที่จะได้ผล คือเอกราชกลับคืนมา

โดยที่การประกาศสงครามยังมีเงื่อนไขอยู่บางประการ เช่น จอมพล ป. ลงนามก่อนแล้วค่อยไปให้ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ลงพระนาม/นาม และประกาศไปโดยที่ไม่ครบองค์ของคณะผู้สำเร็จฯ เป็นต้น อันนี้เป็นทางด้านเทคนิคที่อาจารย์ปรีดี หรือทางฝ่ายเสรีไทย พยายามยกขึ้นมาโดยตลอดว่า การประกาศสงครามมิได้ครบองค์-ประกอบที่สมบูรณ์ และมีได้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของปวงชนชาวไทย

ในต่างประเทศต้องขอชื่นชมว่า ท่านอัครราชทูต ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช กับคณะทูตที่นั่นรวม ๓-๔ คน รวมถึงท่านผู้ช่วยทูตทหาร พันตรี ม.ล.ชาบ ภูษธร กล่าวหาญมากและตัดสินใจว่าไม่เห็นด้วยกับการที่รัฐบาล ไทยยอมให้ญี่ปุ่นเข้ายึดครอง และสั่งให้คนไทยเดินทางกลับประเทศ เริ่มจากวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๘๔ คณะทูตและนักเรียนไทยจำนวนหนึ่ง จึงได้รวมตัวกัน ไปขอให้สหรัฐฯ ยอมรับว่า ม.ร.ว.เสนีย์ยังเป็นอัครราชทูต ของไทยประจำสหรัฐฯ และได้บอกว่าจะไม่รับคำสั่งที่ไม่ชอบธรรมของ รัฐบาลเป็นต้นไป เรื่องนี้มันก็มาเรื่อยๆ จนถึงหลังประกาศสงครามแล้ว ไทยควรจะถูกต้องว่าเป็นประเทศคู่สงครามกับสหรัฐฯ แต่สหรัฐฯ ก็ไม่ได้ ประกาศสงครามกับไทย กลับยังยืนยัน recognize ว่า ม.ร.ว.เสนีย์ ยังเป็น Minister of Thailand ก็เลยสามารถที่จะให้เอาเงินหลวงบางส่วน ที่ธนาคารสหรัฐฯ จะยึด มาใช้ได้

อันนี้ก็อีกเรื่อง คือ ตอนที่ปรีดีเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ท่านอาจารย์ปรีดีได้แบ่งเงินและทองจำนวนหนึ่งที่ฝากไว้ที่อังกฤษ ให้ไป ฝากไว้ที่อเมริกาด้วย ก็ไม่ทราบว่าเป็นโชคดีหรือว่าเป็นการมองการณ์ ไกลหรืออย่างไร เราเลยมีทรัพย์สินอยู่ในสองประเทศใหญ่ คือ ไม่เพียง อังกฤษอย่างเดียว แต่หันมาฝากที่สหรัฐอเมริกาด้วย

เสรีไทยในอเมริกาก็เริ่มได้รับการฝึก สองปีต่อมาก็มีการส่งกำลัง ที่ฝึกแล้วเข้ามาที่จุงกิง แล้วย้ายมาที่ซือเหมา พยายามหาทางจะเข้ามา ติดต่อขบวนการในไทย แต่ก็ยังติดต่อกับเสรีไทยในเมืองไทยไม่ได้

ในปี ๒๕๔๖ ในอังกฤษ นักเรียนไทยได้เริ่มรวมตัวกันที่เคมบริดจ์ โดยนายเสนาะ ตันบุญยืน, นายเสนาะ นิลกำแหง, นายป๋วย อึ้งภากรณ์ เป็นแกนกลาง อาจารย์ป๋วยเรียนอยู่ที่ LSE แต่ช่วงนั้นเขาปิดลอนดอน ก็ต้องไปเรียนต่อกันที่เคมบริดจ์ จึงได้รู้จักสนิทสนมกันหลายคน นอกจากนั้นก็มีนายสว่าง สามโกเศศ, คุณหญิงสุภาพ ยศสุนทร และนักเรียนอีกหลายคนก็ได้ไปร่วมมือร่วมใจกันว่าจะต้องต่อสู้การรุกรานของญี่ปุ่น แต่ท่านอัครราชทูตไทยและเจ้าหน้าที่หลายคนเดินทางกลับประเทศตามคำสั่งของรัฐบาลไทย ไม่ได้ขั้ดคำสั่ง ทางอังกฤษก็เลยขาดหัวหน้าใหญ่ จนทาง ม.ร.ว.เสนีย์ต้องส่งนายมณี สาณะเสน จากอเมริกามาช่วย

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ และ ม.จ.ศุภสวัสดิวงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ พระเชษฐา ได้มาสมัครเป็นเสรีไทย ด้วย แต่ในขั้นต้นทางการอังกฤษและพวกนักเรียนเองก็ไม่กล้าที่จะรับให้เป็นหัวหน้า เพราะเกรงว่าจะมีปัญหาทางด้านการเมืองต่อไป ไม่มีใครไว้วางใจใคร พวกที่มาสมัครเข้าขบวนการก็มุ่งเสียสละ ยอมไปเป็นทหารอังกฤษ หรือช่วยเหลือในการต่อต้านแบบพลเรือนบ้าง ออกข่าว หาข่าว ช่วยโน้มน้าวไปก็มีเยอะ ส่วนผู้ที่แข็งแรงเป็นทหารที่ได้รับการฝึกแล้วก็ส่งเข้ามาที่แคนดิ แล้วพยายามส่งเข้ามาในเมืองไทย ม.จ.ศุภสวัสดิ์ฯ (ท่านชื่น) เองก็เริ่มจากการช่วยเรื่องแผนที่อยู่นานจนอังกฤษไว้วางใจในที่สุด และได้รับยศพันตรี เป็นหัวหน้ากองๆ

ในส่วนของเสรีไทยภายในประเทศ ในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๔๖ อาจารย์ปรีดีได้ส่งคุณจำกัด พลงกูร เดินทางเท้าออกไปเมืองจีน ไปจุงกิง โดยมุ่งหมายให้ติดต่อสัมพันธ์มิตร เรื่องนี้มีที่มาที่ไป คือ ช่วงก่อนสงคราม ท่านได้ให้ความสนิทสนมและพูดคุยเรื่องบ้านเมืองกับนายโดลแบร์ ที่ปรึกษาด้านต่างประเทศ นายดอลล์ ที่ปรึกษาการคลัง นายฟิตส์เจอร์ลด์ ผู้จัดการเบงก์ฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ ผ่านหลวงประเจิดอักษรลักษณ์ โดยหวังว่า ถ้าวันหนึ่งเกิดเรื่องขึ้น ก็จะได้พึ่งพวกนี้ต่อไป

ม.จ.ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์

ปรีดี พนมยงค์

จำกัต์ พलगูร

ทวี บุณยเกตุ

เพราะพวกต่างชาตินี้ โดยเฉพาะในช่วงที่เป็นเชลยถูกควบคุมอยู่ใน
ธรรมศาสตร์ก่อนส่งตัวกลับ ได้รู้ว่า อาจารย์ปรีดีและคณะคนไทย
ส่วนหนึ่งไม่ได้เห็นด้วยกับสงครามนี้ รวมถึงการประกาศสงครามของ
รัฐบาลด้วย เมื่อพวกนี้ถูกส่งตัวกลับประเทศไปแล้ว ท่านอาจารย์ปรีดี
ก็พยายามส่งคุณจำกัต์ออกไป ตามด้วยคณะของคุณสงวน ตูลารักษ์
ไปอยู่ที่จุงกิง เพื่อจะให้ไปติดต่อสัมพันธ์มิตร ทั้งที่อังกฤษและในอเมริกา
โดยตอนที่หลวงประเจิดอักษรลักษณ์ไปที่อังกฤษ ก็ให้ไปบอกกับบุคคล
เหล่านั้นว่า ถ้าขบวนการเป็นของนายปรีดีที่จะส่งออกไป จะให้ใช้ชื่อรหัสว่า
X.O. Group นั่นคือที่มาของหนังสือ **X.O. Group: เรื่องภายในขบวนการ
เสรีไทย** ที่นายฉันทนา หรือคุณมาลัย ชูพินิจ เขียน ท่านไปหารายละเอียด
ต่อได้นะครับ

แต่นายจำกัต์โชคร้าย ไม่ได้รับการต้อนรับ แม้จะไปถึงจุงกิง
ก็ไม่แน่ใจว่า ใครเป็นตัวร้ายที่ไม่ยอมให้ติดต่อ อาจจะเป็นฝ่ายจีนที่ก็คง
มีหน่วยต่อต้านของเขาเองในไทยก็ได้ หรือว่าทางอัครราชทูตที่วอชิงตัน
ไม่ยอมให้ติดต่อด้วย ด้วยเหตุอะไรก็ตาม ก็ไม่สามารถติดต่อสัมพันธ์มิตร
เต็มๆ ได้ ได้เจอแต่คนของท่านจอมพลเจียงไคเช็ค ซึ่งเป็นรัฐบาล
ในช่วงนั้น ต่อมาคุณจำกัต์ก็เสียชีวิต คุณสงวน ตูลารักษ์ เป็นคณะต่อไป
ที่จุงกิง และคุณสงวนเริ่มโชคดีสามารถติดต่อกับฝ่ายอังกฤษและอเมริกา
ได้ ก็ได้ไปต่อที่วอชิงตัน ได้รับการต้อนรับอย่างจริงจัง ทุกอย่างก็เริ่มเข้าที่
เข้าทางมากขึ้นเมื่อขบวนการภายในประเทศสามารถติดต่อฝ่ายสัมพันธ-
มิตรได้โดยตรง

ส่วนเสรีไทยที่อยู่ที่ทางซือเหมา ภายใต้ ม.ล.ชาบ ภูณฺชฺร ซึ่งเป็น
ทูตทหาร ก็ไม่สามารถที่จะเข้ามาเมืองไทยได้ ถูกหลอกใช้บ้างอะไรบ้าง
ที่ต้องกล่าวไว้ คือ การระแวก ศรีวิจารย์ กับสมพงษ์ ศัลยพงษ์ นักเรียน
ที่ฝึกเป็นทหารเสรีไทย ไปเสียชีวิตระหว่างที่เดินทางด้วยเท้าจะเข้ามา
เมืองไทย เสียชีวิตขณะข้ามแม่น้ำโขง ต่อมาอีกหลายคนก็ตามเข้ามา

ซึ่งก็ค่อยๆ ประสบความสำเร็จเรื่อย ๆ เพราะพอคุณสงวนได้พบกับ สัมพันธมิตรและเสรีไทย ทางโน้นก็เริ่มรู้แล้วว่าข้างในก็มีขบวนการ ใครทำอะไรอยู่บ้าง แม้เขาอาจจะปิดบังกันเป็นความลับสุดยอดก็ตาม

ทางอังกฤษได้พยายามส่งคนเข้ามาโดยทางเรือบ้าง ทางเครื่องบิน บ้าง ทางเรือดำน้ำบ้าง ในที่สุดหลังจากที่ซ่อมค้างสองสามหน อาจารย์ป่วยกับเพื่อนชื่อคุณประทาน เปรมกมล ก็สามารถกระโดดร่มเข้ามาในประเทศไทยได้ หลังจากนั้นก็มีคนอื่น ๆ ในขบวนการเข้ามาเรื่อย ๆ และในที่สุดสามารถติดต่อกับวิทยุกับกองบัญชาการสัมพันธมิตรได้ และเมื่อติดต่อกับวิทยุได้ เสรีไทยในประเทศกับนอกประเทศก็เริ่มมีสัมพันธภาพ สามารถติดต่อกับทางแคนดี ทางลอร์ดหลุยส์ เมานท์แบทเทน (ผู้บัญชาการสัมพันธมิตรภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ - SACSEA) การทั้งหลายดำเนินไปด้วยดี เสรีไทยได้รับการยอมรับว่ามีตัวตนจริง เราก็ได้พยายามช่วยเหลือกองกำลังสัมพันธมิตรตามที่ได้รับการร้องขอ ทางด้านเสรีไทยก็ได้ตั้งพลพรรคในจังหวัดต่าง ๆ โดยเฉพาะทางอีสานซึ่ง ส.ส. หลาย ๆ คน ก็ได้ศรัทธาอาจารย์ปรีดี และได้พิจารณาตัวว่าจะดำเนินการทุกอย่าง ได้มีการรับส่งผู้คน รับส่งอาวุธจากฝ่ายสัมพันธมิตร สร้างลานบิน ดูแล นักโทษ ให้ข้อมูลทางการทหารทางยุทธศาสตร์ ให้ข้อมูลทางกฎหมาย แต่ทางอังกฤษก็ไม่ยอมขยับเขยื้อนอะไรทั้งสิ้นในด้านการเมืองระหว่างประเทศ และยืนยันว่า ไทย “work her passage home” เสียก่อน

ครั้นเดือนกรกฎาคม ๒๔๘๗ เราได้เปลี่ยนรัฐบาลแล้ว คือ หลังจากแพ้โหวตเรื่องพระราชบัญญัติพุทธบรูมิณฑล และพระราชบัญญัติ นครบาลเพชรบูรณ์ สุดท้ายจอมพล ป. ก็ลาออก เอานายควง อภัยวงศ์ ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีแทน นายควงรู้เรื่องเสรีไทยเล็กน้อย แต่ก็เป็นคนบอกว่า ถ้าเรื่องเสรีไทยจะปฏิบัติอะไร อย่าไปบอกให้ทราบ ท่านจะได้ตอบกับญี่ปุ่นได้ง่ายขึ้น ก็เล่นหน้าไปทางโน้น ส่วนคนที่สั่งราชการจริงๆ คือ นายทวี บุณยเกตุ ซึ่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

และสั่งราชการสำนักนายฯ ด้วย ก็ได้นายทวิ ซึ่งเป็นมือขวาของหัวหน้าเสรีไทยไปอยู่ที่นั่น ดังนั้น การช่วยเหลือต่างๆ แม้เป็นเรื่องลับ ก็ทำได้ง่ายขึ้น รัฐบาลตอนนั้นก็ปรับแล้ว ส่วนใหญ่เป็นฝ่ายที่ต่อต้านญี่ปุ่น แต่ในฐานะรัฐบาลก็ไม่ได้ออกมาว่าต่อต้านญี่ปุ่น

จนวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๔๘๘ สงครามใกล้จะยุติแล้ว แต่ตอนนั้นก็ไม่มีใครทราบว่าจะใกล้ยุติหรือไม่ ในฐานะหัวหน้าขบวนการเสรีไทย ท่านอาจารย์ปรีดีมีโทรเลขไปถึงทั้งอเมริกาและอังกฤษพร้อมกันแจ้งว่า ประเทศไทยถูกญี่ปุ่นบีบจะขอยืมเงินอีก ๑ ล้านบาท ซึ่งไทยจะไม่ยอม และบอกว่า ไทยพร้อมแล้วที่จะลุกขึ้นต่อสู้กับญี่ปุ่นโดยเร็ว และถ้าเราเปิดฉากต่อสู้เต็มตัว ขอให้สัมพันธมิตรให้การรับรองรัฐบาลใหม่นี้ว่าไม่เกี่ยวหรือผูกพันกับรัฐบาลเดิม จึงขอให้สนับสนุน และจะขอถือว่าไทยกลับไปสู่สถานะเดิม คือ วันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ ก่อนญี่ปุ่นรุกราน อันนี้ก็มั่นใจว่า อาจารย์ปรีดีพร้อมที่จะเปิดหน้าสู้กับญี่ปุ่นจริงหรือเปล่า แต่มันก็ได้ผลทางการต่างประเทศ

วันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๔๘๘ คือ หนึ่งสัปดาห์หลังจากนั้น ทางอเมริกาก็มีโทรเลขตอบเข้ามา คงปรึกษากับทางลอร์ดหลุยส์ เมานท์แบทเทน แต่ผมไม่เห็นข้อความจากเมานท์แบทเทน ตอบมาว่าอย่าเพิ่งเปิดตัว เพราะว่าไทยอยู่ภายใน SACSEA เวทีสงครามภายใต้ลอร์ดหลุยส์ เมานท์แบทเทน จึงขอให้สมานนโยบายด้วยกัน เพราะฉะนั้น ถ้าจะเปิดตัวออกมาจะต้องเปิดพร้อมกัน ไม่เช่นนั้นจะเสียรูปของยุทธศาสตร์ใหญ่ แต่ไทยได้พยายามแล้ว ก็จะถือว่าไทยได้ “work her passage home” แล้ว อันนี้ก็เป็นคุณกับไทยอย่างยิ่ง เพราะฉะนั้นเมื่อวันที่ ๖ กับวันที่ ๙ สิงหาคม มีระเบิดลงที่อิโรชิมากับนางาซากิแล้ว วันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๔๘๘ ญี่ปุ่นยอมแพ้ ลอร์ดเมานท์แบทเทนได้รับคำสั่ง ผ่านนายเดนนิง ซึ่งเป็น Political Advisor ให้มีหนังสือลงวันที่ ๑๕ สิงหาคม มาถึงอาจารย์ปรีดี บอกให้ประกาศได้ว่า “การประกาศสงครามเป็นโมฆะ”

ประเทศไทยก็จะกลับไปสู่สถานะวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๔๔ และยังกล่าวว่า
ไทยได้ช่วยเหลือภารกิจของสัมพันธมิตรมามากด้วย

วันสันติภาพ

ในวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๔๘ นายปรีดี ในฐานะผู้สำเร็จราชการ
แทนพระองค์ได้ประกาศสันติภาพตามที่ฝ่ายสัมพันธมิตรรับรองมา ที่เล่า
มาทั้งหมดนี้ คือ ที่มาของการได้มาซึ่งสิ่งนี้ มันไม่ใช่ว่าจู่ๆ เราคิดอยากจะ
ประกาศว่า “สงครามเป็นโมฆะ” ก็ประกาศได้ เพราะฉะนั้น การประกาศ
สงครามนี้มีเงื่อนไข อยู่ดีๆ ไปตีหัวเขาแล้วจะบอกว่าไม่ต้องเจ็บได้ไหม
มันก็คงไม่ได้ ก็จะต้องหาวิธีว่าทำอะไรเขาจะดีขึ้น เพราะฉะนั้น เราก็
ต้องศึกษาดูว่ากฎหมายอะไรที่มันทำร้ายเขาจากการประกาศสงคราม
ก็จะต้องยกเลิกแล้วก็จะต้องชดใช้ แต่อันนี้เป็นกรการบอกว่า ต่อไปนี้ไทย
จะเป็นเอกราชแล้ว วันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๔๘ จึงยิ่งใหญ่มาสำหรับ
ชาติไทย ตามตัวหนังสือแล้ว เรามีใช้ผู้แพ้สงคราม แต่เอกราชสมบูรณ์
หลังสงครามมันมีมากกว่านั้นครับ ผมจะยกประเด็นสำคัญสักสองสาม
ประเด็น

สิ่งแรกที่เราขอจากอเมริกา คือ เวลาสัมพันธมิตรมาปลดอาวุธ
ขอให้ประเทศไทยทั้งประเทศอยู่ในเวทีสงครามภายใต้เมานท์แบทเทิน
เพราะเราเกรงว่า ถ้าทางเหนือซึ่งเดิม theater of war ถูกแบ่งว่า
ในอินโดจีน ถ้าเหนือเส้นขนานที่ ๑๖ ขึ้นไป อยู่ใน theater ของจอมพล
เจียงไคเช็ค วันที่ ๑ กันยายน ๒๕๔๘ ประธานาธิบดีทูลแมนก็เลยออก
ประกาศ General Order หมายเลข ๑ คำสั่งอันแรกว่าให้ไทยทั้งประเทศ
อยู่ใน theater ของ SACSEA เมื่อมาปลดอาวุธก็จะมีแต่สัมพันธมิตรด้าน
ของอังกฤษผู้ที่อยู่ใต้ SACSEA ไม่อย่างนั้นก็ต้องแบ่งประเทศออกเป็น
สองส่วนตั้งแต่เหนือเส้นระหว่างอุ้มผางไปบางมูลนาก คือ เส้นขนาน
ที่ ๑๖ จีนจะเข้ามาปลดอาวุธ และอาจจะไม่ออกไปง่ายๆ แล้วมันก็จะ

เกิดปัญหาแบ่งประเทศหลังสงครามต่อไป อันนี้เป็นส่วนหนึ่งของการได้มาซึ่งเอกราชและบูรณภาพแห่งดินแดนจริงๆ

เมื่อสงครามยุติ อังกฤษก็เริ่มรักษาสภาพได้เปรียบ เรียกร้องว่า จะต้อง reorganize ทหาร คือจะยุบและปรับรูปแบบกองทัพไทยใหม่ ให้สัมพันธมิตรเข้ามาช่วยดูแล อันนี้มันเท่ากับเป็นการเสียเอกราชทางการทหาร เราก็ไปเจรจาไม่ยอมรับโดยนำไปปรึกษาผ่านสหรัฐฯ ในที่สุดข้อเรียกร้องก็ตกไป ซึ่งต่อมาก็กลายเป็นหอกมาทิ่มแทงพวกเสรีไทยหรือพวกอื่นในภายหลังก็แล้วแต่ แต่เราต้องรู้ว่า เป้าหมายสูงสุดในตอนนั้น คือ เอกราช อันสำคัญยิ่ง เราต้องมีอธิปไตยของไทยทางทหาร อันนี้ก็เป็นเรื่องหนึ่งที่ผมเห็นว่าสำคัญ

ส่วนเรื่องอาชญากรรมสงคราม สัมพันธมิตรเขามีคำสั่งว่า เราต้องช่วยจับ จัดการ เราก็รับจับ จัดการกับอาชญากรรมสงคราม โดยรับตั้งศาลอาชญากรรมสงครามของไทยขึ้นพิจารณาผู้ที่สัมพันธมิตรเห็นว่าต้องจัดการ แล้วก็ในที่สุดเราก็ได้ปล่อยออกไป เพราะว่าใช้กฎหมายย้อนหลังไม่ได้ ผมเชื่อว่า นักกฎหมายชั้นอาจารย์ปรีดีน่าจะทราบดีว่า มันย้อนหลังไม่ได้ แต่ก็ต้องทำตามที่สัมพันธมิตรเขาเรียกร้อง อันนี้เป็นการแสดงว่า เรามีเอกราชทางการศาลเต็มที่แล้ว ถ้าปล่อยให้อาชญากรรมสงครามของไทยไปขึ้นศาลสัมพันธมิตร ก็แสดงว่าเราแพ้ เราเสียเอกราช ต้องใช้ทุกวิถีทางว่าจะทำอย่างไรให้ประเทศเราได้มีเอกราชที่สมบูรณ์

ต่อไป เราก็พยายามเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ เราก็ต้องเจรจากับหลายประเทศและยอมในบางเรื่อง เช่น ต้องสถาปนาความสัมพันธ์กับรัสเซีย ต้องยอมฝรั่งเศสเรื่องดินแดน เป็นต้น ซึ่งเราเข้าได้ในปลายปี ๒๔๘๙ ในวันที่ ๑๕ ธันวาคม ก่อนที่เราจะเซ็นสัญญาสมบรูณ์แบบกับอังกฤษด้วย เมื่อเป็นสมาชิกแล้วก็เจรจากับอังกฤษต่อไป ไทยอยากเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ เพราะจะเป็นการยืนยันว่า เราเท่าเทียมกับประเทศอื่น และไม่ได้เป็นผู้แพ้สงคราม มีเอกราชแน่นอน

ในช่วงนั้น สหรัฐอเมริกากลายเป็นดาวรุ่งดวงใหม่ ซึ่งเราได้ฟังมากมายมหาศาล ในการเจรจากับอังกฤษ เมื่อเราคิดว่าไม่ได้รับความยุติธรรมหรือมีวิธีการของเจ้าอาณานิคมเอาเปรียบไทย เราก็ไปหาอเมริกาอยู่เรื่อย ๆ เพราะฉะนั้น หลังสงครามแล้ว อาจารย์ปรีดีได้ขอร้องให้ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช กลับจากสหรัฐอเมริกา มาเป็นนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศด้วย เพื่อจะนำในเรื่องการเจรจามือะไรอังกฤษก็ต้องเกรงใจ เพราะรู้ว่ามืออเมริกาหนุนอยู่ นี่คือบทบาทที่ทำให้เสรีไทยได้ค่อย ๆ ขยับขึ้นไปเรื่อย ๆ ว่าจะทำอย่างไรเพื่อรักษาเอกราชสมบูรณ์ให้ได้

การมอบข่าวให้อังกฤษก็เช่นกัน ต้องไปเจรจาว่า ที่เรียกร่อง ๑.๕ ล้านตันให้ฟรี ๆ ไทยคงจะลำบากมาก ก็มีการเจรจา ซึ่งเรื่องค่าเสียหายจากสงครามในประเด็นนี้ อเมริกาไม่พร้อมจะบีบบังคับอังกฤษให้อ่อนอ่อนตามที่ไทยต้องการ โชคดีที่อาจารย์ป่วยหรือพันตรี เข้ม สมาชิกเสรีไทย กลับไปเรียนต่อที่อังกฤษ ไปเขียนหนังสือถึง Professor ลัสกี อาจารย์ป่วยอ่านออกว่า พรรค Labour คงขึ้นครองอำนาจแน่ Professor ของอาจารย์ป่วย คือ ลัสกี เป็นประธานพรรค Labour อยู่ด้วย และต่อมาก็จริง คือพรรค Labour ได้เป็นรัฐบาล การวิเคราะห์เรื่องการให้ข้าวฟรีไม่น่าจะเหมาะสมของอาจารย์ป่วยก็คงไปถึงคณะรัฐมนตรีอังกฤษ และก็ช่วยเหลือเราพอสมควร แต่อันนี้จะเป็นผลจากอาจารย์ป่วยแค่ไหนบอกไม่ค่อยได้ เอกสารเหล่านี้ในฉบับภาษาอังกฤษได้นำมาพิมพ์แล้วในเล่ม ***A Siamese for All Seasons*** และฉบับที่แปลเป็นภาษาไทยรวมพิมพ์อยู่ใน ***อัตชีวประวัติ: ทหารข้าวคราว*** ซึ่งทั้งสองเล่มนี้ พิมพ์ครั้งล่าสุดเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๙ ในคราวฉลอง ๑๐๐ ปีชาตกาลของอาจารย์ป่วย หาอ่านกันได้ครับ

อนึ่ง ในวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๔๘๘ มีการเดินขบวนของเสรีไทยที่หน้าอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ถนนราชดำเนิน โดย Ruth หรือท่านปรีดี

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลทรงรับ
การสวนสนามของเหล่าทหารสัมพันธมิตร
พร้อมด้วยลอร์ดหลุยส์ เมานท์แบตเทน
ณ ถนนราชดำเนินกลาง เมื่อวันที่ ๑๙ มกราคม ๒๔๘๙

[รับชมคลิปได้ทาง

YouTube : Film Archive Thailand (หอภาพยนตร์)]

ในฐานะหัวหน้าเสรีไทย ขึ้นแทนรับความเคารพ มีทหารเสรีไทยที่ต่าง ๆ มาร่วมกันตัวแทนมา ๘,๐๐๐-๙,๐๐๐ คน เดินขบวนกันเรียบร้อย การเดินขบวนนี้ก็เพื่อให้เห็นด้วยว่า อาวุธที่สัมพันธมิตรส่งมาอยู่ครบถ้วน อีกทั้งมีการแจกจ่ายวิทยุกระจายเสียงของเสรีไทยด้วย ในวันนั้นได้มีการเลี้ยงรับรอง หัวหน้าเสรีไทยได้ประกาศยุบเลิกเสรีไทย คงเหลือไว้แต่ความทรงจำที่ดี เสรีไทยไม่ใช่พรรคการเมือง ไม่เอาเรื่องการเมืองเข้ามาเกี่ยว ถือว่าการกิจเสร็จสิ้นแล้ว ก็มีงานสโมสรขอบคุณ ท่านกล่าวว่า สมาชิกมีที่มหาหลากหลาย มีทุกชนชั้น หลากหลายอุดมการณ์ทางการเมือง แต่อุดมการณ์เดียวที่สำคัญที่สุด คือ การรักษาเอกราชและอธิปไตยของไทย

ต้นปีต่อมา พ.ศ. ๒๔๘๙ หลังจากในหลวงรัชกาลที่ ๘ นิวัติพระนครแล้ว ก็มีการสวนสนามของสัมพันธมิตรที่เข้ามาปลดอาวุธญี่ปุ่น เราจะเห็นภาพรัชกาลที่ ๘ ทรงยืนประทับบนแท่นรับความเคารพสูงสุด แล้วก็ยังมีธงมหाराชอยู่ ลอร์ดหลุยส์ เมานท์แบทเทน ยืนอยู่ข้างขวา ท่านอาจจะสูงเท่ากัน แต่เพราะท่านลอร์ดตัวสูงมาก ท่านไม่ได้ยืนอยู่บนแท่นรับความเคารพสูงสุด แต่ยืนอยู่บนแท่นเดียวกับหัวหน้าเสรีไทยซึ่งยืนอยู่ข้างซ้าย นี่ชี้ให้เห็นว่า เอกราชไทยเป็นที่สมบูรณ ธงมหाराชอยู่สูงสุด

เพราะฉะนั้น มาวันนี้ ผมถึงดีใจที่ได้มาพูดเพื่อรำลึกถึงวันสันติภาพของไทย ได้มีโอกาสเล่าให้ฟังในแง่ของนครหลวงการต่างประเทศจริงๆ เราเห็นว่า อะไรมันเกิดขึ้นแล้ว ก็พยายามจะเอาประวัติศาสตร์มาใช้เป็นประโยชน์ให้ได้มากที่สุดว่า เราจะสามารถร้อยเรียงเรื่องต่างๆ อย่างไร แต่อย่างที่ผมบอกนะครับ ไม่จำเป็นต้องเชื่อผม และถ้ามีอะไรที่ผิดพลาด กรุณามายกผมด้วย

ผมขอจบโดยสดุดีเสรีไทยและการต่อสู้เพื่อเอกราช ผมเคยเขียนเนื้อเพลงในชื่อว่า “คนดีมีค่า” เพื่อจะฉลอง ๑๐๐ ปีชาตกาล ท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ที่ผมเคารพรักยิ่ง พี่ดุษฎี พนมยงค์ และคณะได้เอาไปใส่

ทำนองและร้องครั้งแรกโดยคณะนักร้องประสานเสียงสวนพลู ซึ่งเนื้อเพลงท่อนหนึ่ง คือ “ใครคือคนดีคนนั้น สร้างสรรค์พิทักษ์คัคคีศรีเพื่อประชาชีพร้อมยอมพลี รักเสรีพร้อมสู้ภัยไทย” อันนี้ก็คือการสดุดีโดยรำลึกถึงขบวนการเสรีไทย ซึ่งต้องรักเสรี ต้องพร้อมสู้ภัยไทย ต้องพิทักษ์คัคคีศรี เพื่อประชาต้องพร้อมเสียสละแม้ชีวิต ผมเชื่อว่าเสรีไทยทุกท่านเป็น “คนดีมีค่า”

ผมขอขอบคุณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่จัดงานรำลึกถึงความสำคัญของวันสันติภาพไทย ๑๖ สิงหาคม และกรุณาเชิญผมมารำลึกถึงสาระสำคัญอันยิ่งใหญ่ในวันนี้ ซึ่งก็ตรงกับพุทธภาษิตที่ว่า “อโถสุจิณฺณสุส ผลํ น นสฺสติ” คือ ผลของการที่ก่อสร้างไว้ดีแล้วย่อมไม่สูญหาย ขอขอบคุณครับ

ปรับปรุงจากการแสดงปาฐกถาในหัวข้อเดียวกันนี้
เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๓ เวลา ๑๐.๓๐-๑๑.๐๐ น.
ณ ลานปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์

รับฟัง เพลง “คนดีมีค่า” ได้ทาง
YouTube: Suanplu Chorus

คณะนักร้องประสานเสียงสวนพลู (สวนพลูคอรัส) virtual choir
เนื่องในโอกาสครบรอบ ๑๒๐ ปีชาตกาล
นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส
วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๖๓

คำร้อง: ดร. จริยวัฒน์ สันตะบุตร
ทำนอง/เรียบเรียงเสียงประสาน: ไกวัล กุลวัฒโนทัย
ผสมและตัดต่อเสียง: อธิชัย ตระกูลเดช
ตัดต่อภาพ: เสจ ไชยเพชร

ความบกพร่องทั่วไปมีอยู่มาก
ซึ่งเนื่องจากความคิดล้าหลังหลายอย่างของข้าพเจ้า
ที่เป็นผู้แต่งเรื่องและเป็นผู้จัดทำภาพยนตร์เรื่องนี้
อย่างไรก็ตาม
สาระสำคัญแห่งความปรารถนาของข้าพเจ้า ก็คือ
การคัดค้านสงครามและส่งเสริมสันติภาพ

ปรีดี พนมยงค์

